ЗМІСТ

Любка
"Я блукав колись по ріднім краю…"
"Чого то часами, як сяду за діло…"
Жалібний марш
"Шлю до тебе малий сей листочок…"
"Дивлюся я на смерть натури…"
"За правду, браття, єднаймось щиро…"
Вишеньки
Питання
Відповідь
На мотив з Міцкевича
"Коли вже зачепили сі питання…"
Пророчий сон патріота
На пам’ять 31 іюля 1895 року
Божа іскра
Slavus – sclavus
Братові й сестрі на спомин
"Не дорікати слово я дала…"
"Кров твоя – рубін коштовний…"
"…Так прожила я цілу довгу зиму…"
"Ти, дівчино, життям розбита, грай!"
Прокляття Рахілі
"Як я люблю оці години праці…"
Impromptu
"Дивилась я на тебе і в ту мить…"
"Часто кажуть: "ясні зорі…"
"Твої листи завжди пахнуть зов’ялими трояндами…"
"Все, все покинуть, до тебе полинуть…"
"Хотіла б я тебе, мов плющ, обняти…"
"Скажи мені, любий, куди мої сльози поділись?"
"Я бачила, як ти хиливсь додолу…"
"То, може, станеться і друге диво…"

"Чи пам’ятаєте, коли я говорила…"
"Уста говорять: "він навіки згинув!…"
"Ти не хтів мене взять…"
"Квіток, квіток, як можна більше квітів…"
Королівна
Калина
"Мрія далекая, мрія минулая…"
"Ой я постреляна, порубана словами…"
"Ти хотів би квіток на дорозі моїй ?"
"Де тії струни, де голос потужний…"
"Ні, ти не вмреш, ти щастя поховаєш…"
Осінні співи
1. До Lady L. W.
2. Осінь
3. Останні квітки
4. Плач Єремії
"Осінній плач, осінній спів…"
Ніобея
"Хто дасть моїм очам потоки сліз?"
"Гострим полиском хвилі спалахують…"
На Земмерінгу
"Ще не вдарив мороз…"
Дим
"Угорі так яро сяють зорі…"
Бранець
"Було се за часів святої Германдади…"
"Я знала те, що будуть сльози, мука…"
Дочка Ієфая
Спогад з Євпаторії
"Мої любі, до мене ходіть! я сама"
"Люди бояться вночі кладовища…"
"Скрізь, де не гляну, сухі тумани розляглися…"
Напис в руїні
Ізраїль в Єгипті
"Коли дивлюсь глибоко в любі очі…"

"І ти колись боролась, мов Ізраїль…"
"О, не кори мене, любий, за мрії про славу…"
"Ой не зникли золотії терни…"
Eppur ti tradiro
Пісні з кладовища
Пісні про волю
1. "Ось вони йдуть. Корогва у них має…"
2. "Чого марсельську пісню чути ?"
3. "Нагаєчка, нагаєчка!" – співають накінець…"
"Мріє, не зрадь! Я так довго до тебе тужила…"
"Упоєні на бенкетах кривавих…"
"Ось уночі пробудились думки…"
Граф фон Ейнзідель
Казка про Оха-чародія
Веселий пан
Практичний пан
Пан політик
Пан народовець
Казочка про край царя Гороха
Легенда
"Тиху задуму вечірнюю…"
Пророк
Жіночий портрет
"Не хутко те буде… Чи й буде, чи ні?"
"Ой в раю, в раю, близько Дунаю…"
"В холодну ніч самотній мандрівець…"
Légende des siécles
"За горою блискавиці…"
Народ пророкові
Хвиля
Полярна ніч
Весна в Єгипті
1. Хамсін
2. Дихання пустині
3. Афра

4. Вітряна ніч
5. Вість з півночі
6. Таємний дар
На роковини
Колискова
Скрізь плач, і стогін і ридання
Досвітні огні
Тиша морська
У дитячі любі роки

ЛЮБКА

Була в мами доня, Любка чорнобрива,
Розумная, гарна та нетерпелива.
Було, часом мама в місто виїжджає, –
Там-то вже пильненько доня виглядає!

От підросла Любка, віддали в науку.
Не зле було вчитись, – одну мала муку:
Хотіла дізнатись, життя яке буде,
Як в світі широкім живуть тії люди…

Скінчила науку, вже весілля мали
Справлять – аж коханця у військо забрали.
Любка дожидала, потім захворіла,
Розважила Любку ранняя могила.

1885

"Я БЛУКАВ КОЛИСЬ ПО РІДНІМ КРАЮ…"

Я блукав колись по ріднім краю
Раю.

І шукав на сім земнім падолі
Долі.

Приблудився під стріхату
Хату.

Там дівчину стрів я винозірку
Зірку.

Промінь ясний ті дівочі
Очі.

Подала мені пом’яту
М’яту.

І на тій моїй пригоді
Годі.

"ЧОГО ТО ЧАСАМИ, ЯК СЯДУ ЗА ДІЛО..."

Чого то часами, як сяду за діло
Або як вже працю кінчаю я сміло,
Не раз се на мене, мов хмара яка,
Спадає сумная задума тяжка?

Така то задума спиня мою руку,
Що людськую бачу кругом себе муку,
Недолю та сльози – і думка зрина:
Нащо тут здалася ся праця дрібна?..

Недолі й дотепніші люди не вбили,
Що ж з нею подіють слабі мої сили?
І кидаю пращо, бере мене жаль –
Та друга вже думка розважить печаль:

Все ж, може, ся пісня якую людину
Розважить успіє хоч би на хвилину,
І щиро промовленим словом моїм
Збуджу огонь я у серці чиїм.

А може, й пожиток який з того буде,
І з праці моєї скористають люде…
І знов мені зваги в душі прибуло,
І знов я за діло, підвівши чоло!

ЖАЛІБНИЙ МАРШ

Вмер батько наш!
Та й покинув нас!
Ох, і смутний настав час!
Сиротою наша мати зосталась!

Звідки ж тебе виглядати?
Чи по степах, чи по лугах шукати?
Чи сокола послати?
Батечку ж наш!

Та вернись до нас!
Та порадь же ти, батьку, нас,
Як без тебе в світі жити Україні
При лихій годині?

Вирядили ми свого батенька в далеку дорогу,
А за його Україна-ненька помолиться богу.
Наш Кобзар в могилі буде тихо спочивати,
Ми ж по йому будем плакати-ридати!

Гей! браття милі!
Батько наш в могилі,

Та на Україні
Слава його не загине!

Бо зостались вічні
Думки ті величні,
Думки його праві
На сторожі його слави!

Слава його, браття,
Наче те багаття,
Сіятиме ясне,
Повік не загасне.

Пісня не вмирає,
На весь мир лунає,
Щиро та правдиво,
Ворогам на диво!

Вмер батько наш!
Та й покинув нас!
Ох і смутний настав час,
Мов на небі місяць ясний згас!

В небі один місяць ясненький,
В світі один батенько рідненький,
Наш голубонько сивенький.
Жалю ж наш! Туга нас дійма –
Кобзаря нема!
То ж по йому плаче-тужить
Україна-ненька
Жалібненько!

[1888]

"ШЛЮ ДО ТЕБЕ МАЛИЙ СЕЙ ЛИСТОЧОК..."

Шлю до тебе малий сей листочок,
Може, ним я тобі пригадаю,
Сею тріскою з нашого гаю,
Наш далекий волинський куточок.

Озовися, мій друже, до мене,
Твого слова не чула я з літа,
Бо я прагну від тебе привіта,
Як дощу деревце те зелене.

Єсть у мене ще просьба і друга;
Сюю просьбу я шлю твоїй музі, –
Хай вона, як зозуленька в лузі,
Звеселить твого смутного друга.

Так, я смутна тепер, моя люба,
Засмутила мене моя доля,
Вона мріям найкращим неволя,
Вона всім моїм замірам згуба.

Мої мрії найкращії в’януть,
Мов розквітлії восени квіти,
Що розквітли, щоб зараз змарніти,
Щоб на сонечко раз тільки глянуть.

Та чи є нерозважная туга?
Се питання я шлю твоїй музі, –
Хай вона, як зозуленька в лузі,
Звеселить твого смутного друга.

"ДИВЛЮСЯ Я НА СМЕРТЬ НАТУРИ..."

Дивлюся я на смерть натури, і благання
Я посилаю доленьці своїй,
Щоб і мені дала кінець такий,
Щоб я була спокійна в час конання.

Ніхто щоб не почув тоді мого ридання.
Та й по мені не мають сльози лить, –
Сама в собі я буду жаль носить.
О доленько моя, сповни моє бажання!

І так наш світ повитий горем та журбою,
Нехай ніхто не плаче по мені,
Нехай не засмучу нікого я собою.

Нехай побачу я в смутні для мене дні
Утіху щирую та усміхи ясні.
Темноти й смутку досить і в труні!

[1890]

"ЗА ПРАВДУ, БРАТТЯ, ЄДНАЙМОСЬ ЩИРО…"

За правду, браття, єднаймось щиро,
Єдиний маєм правий шлях,
Єдину, браття, всі маєм віру,
Єдине серце у грудях.

Нема в нас, браття, ні зради лихої,
Ні кривди ми не боїмось,
Знамена держімо правди святої,
На зраду ми не піддамось.

До нас ходіте усі, хто за правду
Не жалує життя оддать,

Ми приймемо того, мов брата рідного,
Хто правду любить, той наш брат.

ВИШЕНЬКИ

Поблискують черешеньки
В листі зелененькім,
Черешеньки ваблять очі
Діточкам маленьким.

Дівчаточко й хлоп’яточко
Під деревцем скачуть,
Простягають рученята
Та мало не плачуть:

Раді б вишню з’їсти,
Та високо лізти,
Ой раді б зірвати,
Та годі дістати!

"Ой вишеньки-черешеньки,
Червонії, спілі,
Чого ж бо ви так високо
Виросли на гіллі!"

"Ой того ми так високо
Виросли на гіллі, –
Якби зросли низесенько,
Чи то ж би доспіли?"

ПИТАННЯ

Що ти говориш, любко моя мила?
Се наче грім з ясного неба впав!

Чи я тебе не щиро покохав?
Ні! Певне, ти мене ніколи не любила!

Журливо ти хитаєш головою
І кажеш: "В нас дороги розійшлись".
О ні, я вірю – зійдуться колись,
З’єднаємось навіки ми з тобою.

Я поборю найтяжчі перешкоди,
Я маю силу, я мов дуб міцний,
Я дам тобі притулок затишний,
Обороню від лютої негоди.

Мовчиш, мій друже ясний, і зітхаєш…
Твоя душа за мною не жалкує,
А тільки серце вражене сумує,
І жаль тобі, що ти мене кохаєш.

ВІДПОВІДЬ

Не жаль мені, що я тебе кохаю,
Та в нас дороги різно розійшлись.
Ні, не кажи, що зійдуться колись!
Не зійдуться, мій друже, я те знаю.

Моє кохання – то для тебе згуба:
Ти наче дуб високий та міцний,
Я ж наче плющ похилий та смутний, –
Плюща обійми гублять силу дуба.

Та без притулку плющ зелений в’яне,
Я не зав’яну, я знайду руїни,
Я одягну обдерті, вбогі стіни,
Зелений плющ оздобою їм стане.

В країну смутку вітерець прилине
І принесе мені луну розмови
Від мого дуба любого з діброви, –
І спогад любих літ повік не згине.

НА МОТИВ З МІЦКЕВИЧА

…I znowu sobie zadaję pytanie:
Czy to jest przyjaźń, czy to jest kochanie?
Mickiewicz

Я не кохаю тебе і не прагну дружиною стати.
Твої поцілунки, обійми і в мріях не сняться мені,
В мислях ніколи коханим тебе не одважусь назвати;
Я часто питаю себе: чи кохаю? – Одказую: ні!

Тільки ж як сяду край тебе, серденько мов птиця заб’ється,
Дивлюся на тебе й не можу одвести очей,
І хоч з тобою розстанусь, то в думці моїй зостається
Наче жива твоя постать і кожнеє слово з речей.

Часто я в думці з тобою великі розмови проваджу,
І світять, як мрія, мені твої очі, ті зорі сумні…
Ох, я не знаю, мій друже, сама я не зважу, –
Коли б ти спитав: "Чи кохаєш?" – чи я б тобі мовила: ні ?..

"КОЛИ ВЖЕ ЗАЧЕПИЛИ СІ ПИТАННЯ…"

Коли вже зачепили сі питання
Про бога й про посмертне проживання,
То й я вам думку висловлю свою,
Куди не так, як німець ваш, поважно,
Але, я думаю, не менш одважно.
Не буду я тепера говорить

Про Зевса, Одіна, про Браму і Єгову, –
Вони вже вмерли, їх не оживить, –
Тепер уже пора змінити мову,
Тепер сказати треба: бог деїстів,
Бог скептиків і бог детерміністів.
Що скаже бог деїстів мому серцю?
Я юшки не люблю без солі і без перцю.
Імення бога скептиків: "Не знаю",
Щось я такого й богом не вважаю.
В детерміністів світ наладжений так стало,
Що там для бога місця вже не стало.
Всі три боги невлад, створить нового трудно,
Та й віршувать на сюю тему нудно.
До того ж на землі у нас так мало волі,
І без богів начальства в нас доволі…

Тепер питання друге. Далебі,
Повірте слову, мій шановний друже,
Посмертного життя не хочу я собі,
Мені про нього гірше ніж байдуже.
Туманне "там" подобатись не може,
"Загробний світ" спіритський – боронь боже!
Попасти в пекло, може, се й цікаво,
Але воно занадто вже яскраво
Описано у Данта. І, здається,
Я знаю трошки, що то пеклом зветься.
Піти у рай (хто має цю надію!), –
Немає там ні горя, ні зітхання,
Але нема ні дружби, ні кохання, –
Такого раю я не розумію.
Там, крім набожної, нема літератури.
Я ж артистичної, як знаєте, натури,
Поезія виключно релігійна,
Як всяка річ, занадто тенденційна,
Чогось мене не радує зовсім,

Отак, як ці німецькі мудрі вірші
(Мої здадуться вам далеко гірші), –
Здається, можна покінчить на сім.

ПРОРОЧИЙ СОН ПАТРІОТА

(Присвята редакторові "Буковини")

Що за диво, що за нове чудо!..
Перед світом у святу неділю
Вельми дивний сон мені приснився,
Що немов я опинився в Римі,
Там я бачив Колізей і Форум,
Капітолій і Тарпейську скелю,
Звідки давні римляни невдячні
В діл спихали чесних патріотів.

Та те все мене не вдовольнило,
Бо хто бачив Святоюрські вежі,
Староруські Золоті Ворота, –
Що для нього Колізей і Форум,
Капітолій і Тарпейська круча?
Що нам римські цезарі й герої?
Таж прецінь у нас князі бували !

Але далі: Ватікан я бачив
І отця святого в Ватікані.
Але й то, панове, ще не диво.
То ж би навіть і у сні був сором –
Бути в Римі та не бачить папи!
Вище всіх червоних кардиналів
Він сидів у ясних, білих шатах.

На подушці оксамитній долі
Спочивала золота пантофля.
Різних націй вірні католики
На колінах лізли до престолу,
Цілували золоту пантофлю,
Отже, й я поліз услід за ними –
Най же й русин буде так, як люди!

Річ святу поцілувавши тричі
(Один раз тому, що батько в плахті),
Я поглянув на святе обличчя
І зненацька скам’янів від дива –
Хоч у сні ніщо нас не дивує,
Але ж то було всім дивам диво:
Я побачив руськеє обличчя,
Римською тіарою вінчане!

Боже мій! та я його так часто
Зустрічав у львівськім семінару!
Він пізнав мене і так промовив:
"Повернися у свою країну,
Понеси їй звістку благодатну,
Що віднині кожний вірний русин
З ласки бога станеться безгрішним,
Тільки має всім властям коритись.

"Ність бо власті, еже не от бога".
(Тут я нишком усміхнувсь, панове:
Вже цього він міг би нас не вчити!).
А хто хоче просто йти до раю
І в вінці, як мученик, сіяти,
Той повинен прочитати пильно
Цілий річник "Руського Сіона".
(Тут, не знаю, чи й признатись, браття,
Защеміло трошки в мене серце).

Окрім того, я заповідаю
Вірним всім піти в похід хрестовий
Проти всіх плюгавих, одчайдушних
Сіячів ворожих, бридких впливів,
Їх нам треба нищить без пардону!
Буде вам за сеє рай на небі,
На землі ж то поки що ще тайна…"

Тут я крижем впав перед престолом,
Хтів промовить щось, але прокинувсь
І покликнув голосом великим:
"Гей, на бога, милі руські браття,
Хоч би всім нам згинути судилось,
Мусим мати свого кардинала!
А вже сам він дійде до престолу".
Вже ж бо сон мій не зовсім даремний,
Бо казала так моя бабуся
(То ж була сама народна мудрість):
Сон, що сниться у неділю рано,
Зроду-звіку не минає здарма.

НА ПАМ’ЯТЬ 31 ІЮЛЯ 1895 РОКУ

Тепер прощай! Хто знає, чи надовго…
Ми, може, хутко будем походжати
По горах київських та по гаях волинських,
А може, поки зійдемося знову,
Води багато утече з річок
І сліз з людських очей. Хто теє знає?
Колись я думала для тебе на прощання
Увити гарне рондо чи сонет
І рифмами уквітчати навколо,
Немов гільце весільне, – та шкода!
Тепер посох садочок мого серця,
Не знаю, чи коли й одмолодіє.

Торік бувало тут, над сим потоком,
Звивала я тобі вінки барвисті,
Тоді ж у мене і квітчасті вірші,
Жартуючи, лилися з-під пера, –
Але тепер нема квіток для мене
Ні в полі, ні в діброві, ні в душі.
Колись я мала той дівочий звичай,
Як покидала край який надовго,
Збирати квітки з наймиліших міст
І брати їх на пам’ятку з собою,
Тепер взяла я грудочку землі,
Колись її положать надо мною…

Сестрице люба, я тобі бажаю
Ясного щастя (коли се не мрія!),
Щоб "радою" і радістю ти стала
Усім, кого ти любиш. Я бажаю,
Щоб сеє перше і безмірне горе
Було остатнім у твоїм житті.
Коли ж яка смутна година прийде
І сльози самохіть поллються із очей,
Тоді поглянь, кохана, на схід сонця
(В ту сторону, де наша Україна)
І пригадай, що десь є хата й серце,
Тобі одкриті завжди. Може, думка
На схід полине, а печаль на захід.

Для мене, сестро, щастя не бажай
(Ми з ним чогось не можемо ужитись!),
Ти побажай мені одваги й сили більше
Сповняти той великий заповіт,
Що я несу з собою на Вкраїну…

Хай спогад мій між вами буде краще,
Ніж я сама була, – адже здалека

Тумани навіть золотом сіяють, –
Тож "споминайте добрими словами"!
Для мене спогад про те щастя й горе,
Що всі ми вкупі тут переживали,
Тим буде, чим молитва для набожних.
А вас усіх… ні, годі вже! Прощай!

[1895]

БОЖА ІСКРА

Вороги:
Геть їх, поетів! навіщо їх співи?
Хто тепер слухать їх рад?
Нас оглушили вже "тихі мотиви"
"Снів" тих, "фантазій", "балад"!

Чули ми й тую "громадськую тугу",
Все то слова голосні,
Хату нагріти в зимовую фугу, –
Навіть на те не судні!

Годі тих співів! і так уже сумно.
Поспіхом спів ваш бринить…
Слова не тямите мовить розумно,
А віршувать – аж горить!

Прихильні:
Ні, не стихайте, солодкії співи,
Всяк з нас їх слухати рад,
Любо колишуть нас тихі мотиви
"Снів" ваших, "мрій" та "балад".

Тільки навіщо той смуток і туга,
Вже ж бо і так ми сумні.
Хай нас колишуть, як пестощі друга,
Ваші лагідні пісні!

Ніч налягла безпросвітним склепінням,
Очі й серця нам тьмарить,
Хай же привітним і тихим промінням
Божая іскра горить.

Поет:
Годі вам, гурт ворогів і прихильних,
Марні слова промовлять.
Краще ідіть научіть божевільних,
Як їм притомними стать.

Бачили ви, як велике багаття
Кида вогонь аж до хмар?
"Божая іскра" – то тяжке прокляття,
Дикий і лютий пожар.

Вогнища того не може людина
Ні запалить, ні вгасіть,
В кого ж запала хоч іскра єдина, –
Вік її буде носить!

SLAVUS – SCLAVUS

Слов’янщина! – який величний гук,
Який широкий і містично темний.
І скільки літ і як багато рук
Для неї будували храм таємний.
Посеред храму п’єдестал звели,
І статую поставили на ньому,

І вид, немов Ізіді, зап’яли
Покровом щільним ідолові свому.
Стоїть таємна статуя давно,
Час тихо упливає рік за роком,
І досі ще нікому не дано
В лице їй глянути одважним оком.
А що ж величної Слов’янщини сини,
Німої матері пророчистії діти,
Між людьми чим прославились вони?
Чим похвалитись їм, з чого радіти?
Дивітеся: з них кожний як один,
Що світ би здержав на плечах здорових,
Міцний, як дуб кремезний, слов’янин
Покірно руки склав в кайданах паперових
Та раз у раз поклони низькі б’є
Перед стовпом, короною вінчанним,
Порфірою укритим; стовп той є
По праву спадщини царем названий.
І кожний весь в крові, в сльозах його лице,
Троїстая нагайка тіло крає,
А він, ховаючись, плете сильце
І братові під ноги простирає.
Колись, бувало, сильний чуженин
Слов’ян-рабів виводив на майдани, –
Тепер, куди не глянь, усюди слов’янин
На себе самохіть кладе кайдани,
І кажуть всі: варт віл свого ярма,
Дивіться, як покірно тягне рало!
Ні, ймення слов’янина недарма
Синонімом раба між людьми стало !

БРАТОВІ Й СЕСТРІ НА СПОМИН

Мені в сю ніч приснився ясний місяць,
високе небо, вільний винокол.

Блакитне світло сяло і тремтіло,
немов огонь таємний чарівниці,
а над тополею зоря світила,
моя зоря, що скрізь мені сіяла,
поки мене не замкнуто від неї
в камінній клітці в чотирьох стінах.
Мені приснилась, друзі мої рідні,
безсонна ніч одна, що так давно минула,
та не забудеться вона повік.
В той час була для мене скрізь весна,
вона була і в серці, і в природі,
блакитні й білі проліски цвіли,
і я втішалася весняними квітками
так, мовби всі вони росли для мене…
І я тоді жила. Безсонні ночі
минали швидше, ніж у сні коханім,
снувались думи, пролітали мрії,
а спогади з надіями сплітались
в один вінок, були там лаври, квіти…
були й терни, я потім те дізнала,
тоді ж не чула – ніч зачарувала.
Ти знаєш, сестро, як блакитна нічка
бентежить серце, думку порива?
"Не спи, не спи! – говорить ясний місяць, –
бо як заснеш, я промінь наведу,
немов стрілу, і встрелю в сонне око, –
присняться марища бліді і невиразні,
жах стисне серце і розбудить вмить.
Не спи, не спи, тебе я очарую,
і наяву побачиш дивний сон".
Чи знаєш, брате, як лагідна зірка
говорить: "Погаси робочу лампу,
покинь книжки, забудь свою роботу,
поглянь на мене і згадай ті зорі,
що десь далеко, там, у парі сяють,

я завжди в них дивлюсь, мов у свічада,
в таку блакитну нічку, як оця".
Мої кохані, я б сказала вам:
не слухайте отих речей підступних,
та знаю, що даремне згине рада,
бо я сама собі її давала
і власна рада марне загубилась.
У тую нічку, що давно минула,
що я тепер побачила у сні,
я довго слухала розмову чарівну
ясного місяця й лагідної зорі,
а серце стукотіло так раптово,
а думи ткали безконечну тканку,
мережану при сяєві блакитнім,
аж поки сяєво зробилося рожевим,
тоді у серці якось обізвалось,
мов жайворонка спів, виблиснуло, мов промінь…
Коли ясне весняне раде сонце
малу кімнату рясно освітило,
то на столі на білому папері
виразно рівні щілочки чорніли…
Про що були мої думки й писання,
не буду вам казати, друзі рідні, –
бо в вас, наперекір сумним очам,
прорветься гама непокірна сміху,
і буде жаль мені на сльози, вам на сміх.
Тож не питайте, що мені іще
примріялось в блакитному сіянні.
Мені в сю ніч приснився місяць ясний,
високе небо, вільний винокол…

5.12.1896

"НЕ ДОРІКАТИ СЛОВО Я ДАЛА…"

Не дорікати слово я дала,
І в відповідь на тяжку постанову
Ти дав колючу гілочку тернову,

Без жаху я в вінок її вплела.

Рясніше став колючий мій вінок…
Дарма, я знала се! Тоді ще, як приймала
Від тебе зброю, що сріблом сіяла,

Я в серце прийняла безжалісний клинок.

Тепер мені не жаль ні мук, ні крові,
Готова я приймать і рани, і терни
За марні мрії, за святії сни
Пречистого братерства і любові.

2.02.1897

"КРОВ ТВОЯ – РУБІН КОШТОВНИЙ…"

Motto:
Дурак – красному рад.

"Кров твоя – рубін коштовний,
Кров твоя – зоря світання,
Кров із серця для поета
Надгорода і придбання".

Так поету люди кажуть.
Звик він вірить у дурниці.
І радіє крові з серця,
Наче царській багряниці.

Люди всьому знають ціну.
В них ніщо не гине марне,
А поету, як і дурню,
Що червоне, те і гарне!

2.02.1897

"ТАК ПРОЖИЛА Я ЦІЛУ ДОВГУ ЗИМУ..."

...Так прожила я цілу довгу зиму.
Зима минула, і весна настала, –
Для мене все однакова пора.
Мій час пливе собі так тихо-тихо,
Як по ставку пливе листок сухий.
Чудне життя... якби часами серце
Живим жалем і болем не проймалось,
Не знала б я, чи справді я живу,
Чи тільки мріється мені життя крізь сон.
Стіни чотири тісно оточили
Мене навколо: се ж увесь мій світ.
Там, за вікном, я чую, світ інакший
Шумить-гуде, веде свою розмову.
І туркіт повозів, і людські голоси,
Дзвінки трамваїв, гомін паровозів
Зливаються в одну тремтячу ноту,
Мов тремоло великої оркестри.
І день і ніч гуде ота музика.
Який шумливий світ там за вікном!
Та я його не бачу. Тільки й видко
Мені з вікна шматок різьби на брамі
Та ще тополю із міського саду,
Крізь неї часом зіронька світила.
Ще видко неба стільки, що в вікні.
Тепер я знаю, що весна надворі,
Бо соловейки здалека щебечуть,

Лунає гомін листя молодого,
І крізь тополю вже зорі не видко.
Раніш я знала, що була зима,
Бо миготіли за вікном сніжинки
Та срібні візерунки на шибках.
Оце мені уся пори признака…
І жаль мені, і думаю я з жалю:
Та чи не так, як от тепер весну,
Я бачила кохання, й молодощі,
І все, чим красен людський вік убогий?
Те все було, та тільки за вікном.

25.04.1897

"ТИ, ДІВЧИНО, ЖИТТЯМ РОЗБИТА, ГРАЙ!"

Ти, дівчино, життям розбита, грай!
Грай на оцих людьми розбитих струнах,
Ачей же так гармонії осягнеш,
Її ж було в твоїм житті так мало…
О, не вважай, що криком, а не співом,
Акорди перші залунають. Грай!
Адже й твоє життя так починалось.
Де ж потім ти взяла ті ніжні тони,
Що навіть злих людей до тебе привертали?
Ти їх знайшла в своїм розбитім серці,
Невже не знайдеш їх в розбитих струнах?
Грай. Ось оця струна зовсім порвалась,
Ти не торкай її, ся так ослабла,
Мов тятива в дитячім самострілі,
Торкнись її злегенька, ледве-ледве,
Вона озветься тихо, мов луна
Себе самої. Як рука натрапить
На ту струну, що ствердла від мовчання,

Шарпни струну безжалісно, потужно
І брязни в неї, наче на пожежу.

ПРОКЛЯТТЯ РАХІЛІ

(Апокриф)

"Чутно крик в Рамі, великий плач і скарга, Рахіль плаче по дітях своїх і не може потішитись, бо їх немає".
(Єв. Матв. 2, 18)

З’явилося новеє світло в світі,
У Віфлеємі, в тихому селі,
І засвітилася у темному блакиті
Нова зоря, щоб і старі, й малі
Дорогу знали до свого месії,
Малого сива вбогої Марії.
Пішли усі поклон йому віддати –
Волхви, царі і вбогі пастухи,
Втішалася обрана богом мати,
Сповнялась материнської пихи,
Святої гордості, що кожна мати має,
Як на руках своє дитя тримає,
Бо кожній матері дитя її месія,
Давно сподівана і справджена надія.
О матері! щасливі тричі ви,
Коли про вашу любую дитину
Не дбають ні царі, ні мудрії волхви,
Коли нова зоря очей не вабить сину,
Тоді не треба кидати господи
І йти на безвість у далекий край,
Щоб рятувать від лютої пригоди
Свою дитину, свій єдиний рай,
Так, як Марія сина рятувала,
Свій скарб єдиний, скарб той світовий,

Що сила темная на страту роковала,
Бажаючи вгасить вогонь новий.
Вночі зібралася мала родина
І подалась в пустиню крадькома,
В пустиню їх зоря провадила сама,
Оберігала їх сторожа янголина,
Безлюднії шляхи пісковаті біліли,
По них вигнанці йшли замислені, самі,
Як мрії, крила янголів летіли,
А винокол був схований у тьмі…
Шука месію Ірод в Палестині,
І ллється кров, як навесні вода,
Так падає дитина по дитині,
Як з дерева роса тремтячая спада.
Скрізь голосіння, плач і крик великий,
Риданням Іудея пойнялась,
В Шеолі темному озвався гомін дикий,
І давняя Рахіль із гроба підвелась,
По дітях страчених вона ридає,
Марою білою до трупів припадає,
Прокляття, скарги, мов пожежі дим,
Знялись до неба. Вчув їх Елогім
І посланця свого послав він до Рахілі.
Із неба злинув Серафим зорею,
Наметом засіяли крила білі,
Як, потішаючи, схилився він над нею.

Серафим:
Вгамуйся, бідна мати, не ридай!
Нехай тобі сіяє так надія,
Як та зоря нова. Рахіль, вгадай:
"З Єгипту має вам прийти месія".
Радій, Рахіль, Ізраїль оживе,
Месія дасть йому життя нове!

Рахіль:
Радіти, кажеш ти? мені радіти?
О Серафим! у вас на небесах
Не плачуть матері і не вмирають діти,
Вам невідомий смерті страх.
Месія! що йому до нашої недолі?
Він пан землі, безсмертний божий син.
Мої сини в понурому Шеолі,
Не вернеться вже звідти ні один.
Ніхто їх звідти визволить не може, –
Важкий, холодний сон наліг на груди їм.
Ягве, страшний Ягве ! Таємний Елогім !
Адонаї-Шаддаї, грізний боже !
До тебе я за помстою вдаюсь,
Тобі я, тінь ображена, молюсь !
Ніхто не може літери змінити
Твоїх міцних одвічних установ,
Чотирнадцять колін заледве може змити
Пролитую безвинно людську кров, –
Дивись, тепер її пролито ціле море
Для того, щоб живим зоставсь один!
За кров дітей моїх, за материне горе
Нехай заплатить сей, Марії син!
Бо коли ні, то в день страшного суду
На Йосафатовій долині стану я
І перед зборищем мерців волати буду:
Себе суди, неправий судія!..

Поблід від жалю ясний Серафим
І тихо знявся мовчазний угору,
Закривши вид крилом сіяючим своїм.
Рахіль стояла посеред простору,
Неначе стовп могильний… Чорна мла
Тремтіла й никла під зорею Сходу,
Що ясне й тихе проміння лила,

Немов живущу і цілющу воду.
На зірку глянула з ненавистю Рахіль,
Блідії руки здійняла з грізьбою:
"Гори, проклята зірко! на сто миль
Марії й синові освічуй путь собою.
Маріє, радуйся! твій син, твоя любов,
Живий, у захисті, та прийде та година,
Даремне згине так твоя дитина,
Як сі мої нащадки. Кров за кров!"

"ЯК Я ЛЮБЛЮ ОЦІ ГОДИНИ ПРАЦІ..."

Як я люблю оці години праці,
Коли усе навколо затиха
Під владою чаруючої ночі,
А тільки я одна, неподоланна,
Врочистую одправу починаю
Перед моїм незримим олтарем.
Летять хвилини — я не прислухаюсь.
Ось північ вдарила — найкращий праці час, —
Так дзвінко вдарила, що стрепенулась тиша
І швидше у руках забігало перо.
Години йдуть — куди вони спішаться?
Мені осіння ніч короткою здається,
Безсоння довге не страшне мені,
Воно мені не грозить, як бувало,
Непевною і чорною рукою,
А вабить лагідно, як мрія молода.
І любо так, і серце щастям б'ється,
Думки цвітуть, мов золоті квітки.
І хтось немов схиляється до мене,
І промовляє чарівні слова,
І полум'ям займається від слів тих,
І блискавицею освічує думки.
Передсвітом чорніє ніч надворі,

І час гасити світло, щоб його
Не засоромив день своїм сіянням.
Погасне світло; та палають очі,
Аж поки досвітки в вікно тихенько
Заглянуть сивими очима і всі речі
Почнуть із темряви помалу виступати,
Тоді мене перемагає сон.
А ранком бачу я в своїм свічаді
Бліде обличчя і блискучі очі,
А в думці, мов тривога, промайнуть
В дитячих літах чутії легенди
Про перелесника. Розказує, бувало,
Стара бабуся нам, маленьким дітям:
"Була собі колись дівчина необачна…"
Про необачну дівчину, що дорго
За кужелем сиділа проти свята,
І не молилася, й на дзвони не вважала,
І спати не лягала, от за те
До неї уночі з'являвся перелесник;
Не дьяволом з'являвся, не марою,
Спадав летючою зорею в хату,
А в хаті гарним парубком ставав,
Облесливим — речами і очами.
Він їй приносив дорогі дарунки,
Стрічки коштовні й золоті квітки.
Він дівчину квітчав, і молодою
Своєю називав, і коси розплітав їй,
Речами любими затроював їй серце
І поцілунками виймав із неї душу.
На ранок, як співали треті півні,
Зникав той перелесник, а дівчина,
Уквітчана, убрана,засипала
Камінним сном. А потім цілий день
Бліда ходила, мов яка сновида,
І тільки ждала, щоб настала ніч,

Щоб з перелесником стояти на розмові,
А тим розмовам був лихий кінець…
"А хто ж був перелесник той, бабусю?" —
Питала я в старої, та вона
Хрестилась тільки завжди і казала:
"Та не при хаті і не при малих дітях,
Не при святому хлібові казати.
Не згадуй проти ночі, бо присниться!"
Так, я тебе послухала, бабусю,
Не згадую ніколи проти ночі
Про перелесника, моє свічадо тільки
Нагадує мені про нього вдень.

19/X 1899

IMPROMPTU

Когда цветет никотиана
И точно светит из тумана,
Как будто падшая звезда,
Вся бледная от тайной страсти,
Все вкруг становится тогда
Покорно непонятной власти.
И если вы тогда вдвоем
И возле вас сияют очи, –
Горя таинственным огнем,
Как отраженье звездной ночи,
И голос милый вам звучит,
Как будто в тишине журчит
Струя волшебного фонтана,
Бегите прочь от этих чар,
Они зажгут в душе пожар,
Когда цветет никотиана.

Когда цветет никотиана,
Все, все тогда полно обмана,
Опасна ночи тишина,
Как то затишье роковое,
Когда коварная волна
Хранит молчанье гробовое.
Вот-вот нахлынет звуков рой
И встрепенется мысль, как птица,
И вспыхнет в темноте порой
Воспоминания зарница,
Как будто неизвестный друг
Страницы развернет вам вдруг
Давно забытого романа, –
О, если дорог вам покой,
Не прикасайтесь к ним рукой,
Когда цветет никотиана.

"ДИВИЛАСЬ Я НА ТЕБЕ І В ТУ МИТЬ…"

Дивилась я на тебе і в ту мить
нестямилась, як руки самохіть
для тебе почали вінок сплітати, –
була твоя краса, як ті гранати…

"ЧАСТО КАЖУТЬ: ЯСНІ ЗОРІ…"

Часто кажуть: "ясні зорі,
То найкраще в цілім світі".
Чи гадає хто при тому,
Що за світом є ще кращі?
Уночі у сонних мріях
Летимо ми геть од світу,
Хто летить в безодню чорну,
Хто в сріблясті емпіреї,
Хто хаос непевний бачить,

Хто з зірками водить коло,
А як тільки сонце гляне,
І хаос, і зорі зникнуть.
І хаос, і зорі зникнуть,
Стане рівно, ясно, біло,
Мов у зшиточку чистенькім
Школяра, що добре вчиться.
Але єсть на світі люди
Необачні, безпорадні,
Що й при світлі сонця бачать
І хаос, і ясні зорі,
Кращі зорі, ніж небесні,
І хаос, темніший пекла.
Люди ті не знають світла,
Як там рівно, ясно, біло.
В тих людей життя буває,
Мов порізнені листочки,
Де написані поеми
Божевільного поета.

18.07.1900

"ТВОЇ ЛИСТИ ЗАВЖДИ ПАХНУТЬ ЗОВ’ЯЛИМИ ТРОЯНДАМИ..."

Твої листи завжди пахнуть зов’ялими трояндами, ти, мій бідний, зів’ялий квіте! Легкі, тонкі пахощі, мов спогад про якусь любу, минулу мрію. І ніщо так не вражає тепер мого серця, як сії пахощі, тонко, легко, але невідмінно, невідборонно нагадують вони мені про те, що моє серце віщує і чому я вірити не хочу, не можу. Мій друже, любий мій друже, створений для мене, як можна, щоб я жила сама, тепер, коли я знаю інше життя? О, я знала ще інше життя, повне якогось різкого, пройнятого жалем і тугою щастя, що палило мене, і мучило, і заставляло заламувати руки і битись, битись об землю, в дикому бажанні згинути, зникнути з сього світу, де щастя і горе так божевільно сплелись... А потім і щастя, і горе обірвались так раптом, як дитяче ридання, і я побачила

тебе. Я бачила тебе і раніше, але не так прозоро, а тепер я пішла до тебе всею душею, як сплакана дитина іде в обійми того, хто її жалує. Се нічого, що ти не обіймав мене ніколи, се нічого, що між нами не було і спогаду про поцілунки, о, я піду до тебе з найщільніших обіймів, від найсолодших поцілунків! Тільки з тобою я не сама, тільки з тобою я не на чужині. Тільки ти вмієш рятувати мене від самої себе. Все, що мене томить, все, що мене мучить, я знаю, ти здіймеш своєю тонкою тремтячою рукою, – вона тремтить, як струна, — все, що тьмарить мені душу, ти проженеш променем твоїх блискучих очей, – ох, у тривких до життя людей таких очей не буває! Се очі з іншої країни…
Мій друже, мій друже, нащо твої листи так пахнуть, як зів'ялі троянди?
Мій друже, мій друже, чому ж я не можу, коли так, облити рук твоїх, рук твоїх, що, мов струни, тремтять, своїми гарячими слізьми?
Мій друже, мій друже, невже я одинока згину? О, візьми мене з собою, і нехай над нами в'януть білі троянди!
Візьми мене з собою.
Ти, може, маєш яку іншу мрію, де мене немає? О дорогий мій! Я створю тобі світ, новий світ нової мрії. Я ж для тебе почала нову мрію життя, я для тебе вмерла і воскресла. Візьми мене з собою. Я так боюся жити! Ціною нових молодощів і то я не хочу життя. Візьми, візьми мене з собою, ми підемо тихо посеред цілого лісу мрій і згубимось обоє помалу, вдалині. А на тім місці, де ми були в житті, нехай троянди в'януть, в'януть і пахнуть, як твої любі листи, мій друже…
Крізь темряву у простір я простягаю руки до тебе: візьми, візьми мене з собою, се буде мій рятунок. О, рятуй мене, любий!
І нехай в'януть білі й рожеві, червоні й блакитні троянди.

7.11.1900

"ВСЕ, ВСЕ ПОКИНУТЬ, ДО ТЕБЕ ПОЛИНУТЬ…"

Все, все покинуть, до тебе полинуть,
Мій ти єдиний, мій зламаний квіте!
Все, все покинуть, з тобою загинуть,
То було б щастя, мій згублений світе!

Стать над тобою і кликнуть до бою
Злую мару, що тебе забирає,
Взять тебе в бою чи вмерти з тобою,
З нами хай щастя і горе вмирає.

[16.11.1900]

"ХОТІЛА Б Я ТЕБЕ, МОВ ПЛЮЩ, ОБНЯТИ..."

Хотіла б я тебе, мов плющ, обняти,
Так міцно, щільно, і закрить од світа,
Я не боюсь тобі життя одняти,
Ти будеш, мов руїна, листом вкрита.

Плющ їй дає життя, він обіймає,
Боронить від негоди стіну голу,
Але й руїна стало так тримає
Товариша, аби не впав додолу.

Їм добре так удвох, – як нам з тобою, –
А прийде час розсипатись руїні, –
Нехай вона плюща сховає під собою.
Навіщо здався плющ у самотині?

Хіба на те, аби валятись долі
Пораненим, пошарпаним, без сили
Чи з розпачу повитись на тополі
І статися для неї гірш могили?

[16.11.1900]

"СКАЖИ МЕНІ, ЛЮБИЙ..."

Скажи мені, любий, куди мої сльози поділись?
Чи то вони всі вже, мов літні дощі, розточились?
Чи, може, вони розійшлися в осіннім тумані
І висять тепер надо мною, мов хмари важкі, нерухмані?

16.11.1900

"Я БАЧИЛА, ЯК ТИ ХИЛИВСЬ ДОДОЛУ…"

Я бачила, як ти хиливсь додолу,
Пригнічений своїм важким хрестом,
Ти говорив: "Я втомлений… так, справді…
Я дуже втомлений… Боротися? Навіщо?
Я одинокий і… нема вже сили…"
Ти говорив так просто і спокійно,
Щось в голосі тремтіло, мов сльоза,
Та полиском сухим світились очі, –
Як завжди… Я стояла біля тебе,
Не зважилась ані за руку взяти,
Ані схилитися до твого чола,
Ані тебе підвести… Я дивилась,
Як ти хилився під своїм хрестом…
…І потім довго я дивилася на тебе,
Тоді, як ми з тобою розлучились.
Тоді, як тільки образ твій, мій друже,
Привиджувавсь мені в безсонні ночі,
Все голос твій бринів: "Я втомлений… так, справді…"
І брала я тоді паперу картку білу,
Хотілося мені зібрати тії сльози,
Що в голосі бриніли невидимо.
Колись отак, – розказує легенда, –
Хустиною святая Вероніка
Зібрать хотіла сльози й піт Христа.
Та на хустині замість поту й сліз
Зостався образ у вінці терновім

Того, хто впав знебулий під хрестом.
О, кожний раз, як я збирала сльози
Твої, мій друже, на папір біленький,
Я бачила те чудо Вероніки…

18.11.1900

"ТО, МОЖЕ, СТАНЕТЬСЯ І ДРУГЕ ДИВО…"

То, може, станеться і друге диво
Євангельське? Прийду, як Магдалина,
Тобі віддать остатнюю послугу,
І саме в ту хвилину, як у тузі
Я буду гірко плакать, що навіки
Тебе втеряла, – раптом я побачу,
Що ти воскрес і просіяв від слави
Життя нового і нових надій.
І я впаду в нестямі на коліна,
І руки простягну до тебе, і на ймення
Тебе покличу вголос… Але ти?

Що скажеш ти тоді? Чи, може, й ти
Пошлеш мене веселу звістку дати
Твоїм забутливим і потайним друзям,
Що тричі одрікалися від тебе?
І поки я, не тямлячись від щастя,
Носитиму по людях любу провість,
Ти підеш панувать в нову країну слави
І на землі збудуєш рай новий
Для себе і для тих, кого покличеш.
Чи буде ж місце там для Магдалини?
Однаково, аби вчинилось диво!

18.11.1900

"ЧИ ПАМ’ЯТАЄТЕ, КОЛИ Я ГОВОРИЛА…"

Чи пам’ятаєте, коли я говорила
Оті слова: "Якби мені знаття,
Коли я вмру, я б заповіт зробила,
Аби з музикою, що люба за життя,
Мене ховали". Тільки що злетіли
Слова ті з уст, як вже здались на сміх:
"Ви б, може, й танцювать примусити хотіли
На ваших поминках приятелів своїх?"
І почалась балачка погребова…
Її спогадувать, здавалось би, не варт,
Та я її спогадую до слова,
Бо розбудив в душі поважне щось той жарт.
Моя душа не буде "со святими",
Не буде "вічна пам’ять" по мені,
Чужі мені пісні з словами тими
І дзвони сі, потвори мідяні.
Коли вже треба голосить по трупі,
Нехай музика плаче, та без слів, –
І жаль, і сміх, і плач, і пісня вкупі –
То буде так, мов лебединий спів.
А та юрба, що посумує вранці,
Увечері нехай іде в танець.
Се дивно вам – після погребу танці?
Звичайний то смутним пісням кінець!
Та що ж, нехай не зрушу я нічого,
Зірвавшися в безодню забуття,
Аби не ранила так смерть моя нікого,
Як ранило мене моє життя.

[30.11.1900]

УСТА ГОВОРЯТЬ: "ВІН НАВІКИ ЗГИНУВ!"

Уста говорять: "Він навіки згинув!"
А серце каже: "Ні, він не покинув!"
Ти чуєш, як бринить струна якась тремтяча?
Тремтить-бринить, немов сльоза гаряча.
Тут, в глибині, і б'ється враз зі мною:
"Я тут, я завжди тут, я все з тобою!"

Так, завжди, чи в піснях забути хочу муку.
Чи хто мені стискає дружньо руку,
Чи любая розмова з ким ведеться.
Чи поцілунок на устах озветься.
Струна бринить лагідною луною:
"Я тут, я завжди тут, я все з тобою!"

Чи я спущусь в безодні мрій таємні.
Де постаті леліють ясні й темні,
Незнані й знані, і наводять чари,
І душу опановують примари,
А голос твій бринить, співа з журбою:
"Я тут, я завжди тут, я все з тобою!"

Чи сон мені склепить помалу вії,
Покриє очі, втомлені від мрії,
Та крізь важкі, ворожії сновиддя
Я чую голос любого привиддя,
Бринить тужливо з дивною журбою:
"Я тут, я завжди тут, я все з тобою!"

І кожний раз, як стане він бриніти.
Тремтять в моєму серці тії квіти.
Що ти не міг їх за життя зірвати,
Що ти не хтів їх у труну сховати,
Тремтять і промовляють враз зо мною:
"Тебе нема, але я все з тобою!"

Kimpolung, 7.06.1901

"ТИ НЕ ХТІВ МЕНЕ ВЗЯТЬ…"

Ти не хтів мене взять, полишив мене тут на сторожі,
Ти мені заповідав скрасити могилу твою
В білий мармур, і плющ, і криваві осіннії рожі,
Ти мені заповідав носити жалобу мою
Так, як носять в легендах царівни мовчазні, хороші.

Довго ждать мені, друже, ще мармур не тесаний твій,
Ще немає на чому повитись плющу жалібному,
Не цвітуть ще осінні троянди в порі весняній,
Камінь, темряву й кров маю тільки ще в серці сумному,
Не здаюсь я царівною людям в жалобі моїй.

Ох, як часто мене опановують сни зловорожі,
Сниться все, що я голову радо на страту несу,
Але то тільки сни, – я повинна стоять на сторожі,
Бо мені заповідано в спадок жалобу й красу,
Білий мармур, і плющ, і криваві осіннії рожі…

7.06.1901, Kimp[olung]

"КВІТОК, КВІТОК, ЯК МОЖНА БІЛЬШЕ КВІТІВ…"

"Квіток, квіток, як можна більше квітів
І білого серпанку на обличчя,
Того, що звуть ілюзією…" Боже!
Як часто ті слова вчуваються мені
Посеред ночі: "Квітів, безліч квітів!
Я ж так любив красу!.." Мій бідний друже,
Я принесла тобі всі квіти, що дала
Скупа весна твого скупого краю,

Я всі зібрала і в труну вложила,
Всю ту весну убогу поховала.

Ти спиш в землі між мертвими квітками,
І страшно думати мені про них
І про твій сон, я краще знов укрию
Серпанками ілюзії твій сон,
Щоб не чіпать страшних містерій смерті.
Я досить слухала її прелюдій,
Вони мені морозили всю кров,
Вони мене у камінь обертали;
Я досі того вимовить не можу,
Чого мене навчила пісня смерті.

Ні, ні, мій друже, спи спокійно, спи,
Я не скажу нікому слів таємних.
Квіток просив ти? дам тобі їх більше,
Ніж та ворожая весна дала,
Весна та люта, що тебе забрала.
Я дам живих квіток, зрошу їх кров’ю,
І заблищать вони, немов рубіни, –
Не так, як ті бліді, убогі квіти
Весни лихої, – і не будуть в’януть,
І в землю не підуть, і не умруть,

І ти знов оживеш в вінку живому
Живих квіток; ілюзії серпанок,
Серпанок мрій моїх тебе скрасить,
Та не закриє, будеш ти сіяти,
Як промінь сонця в мареві легенькім,
Що стелеться по золотому полі.
Нехай собі минає рік за роком,
Нехай мій вік уплине за водою,
Ти житимеш красою серед квітів,
Я житиму сльозою серед співів.

7.06.1901

КОРОЛІВНА

– Королівно, ясна панно,
ви себе навік згубили!
Що з’єднало вас зо мною,
вбогим лицарем без спадку?

– Мій лицарю, любий пане,
се мені гірка образа, –
я ж не звикла продавати
свого серця за червінці!

– Королівно, ясна панно,
стану вашому належить
багряниця і корона,
а не ся буденна одіж.

– Мій лицарю, любий пане,
та невже я вам миліша
в багряниці та короні,
ніж у простих темних шатах?

– Королівно, ясна панно,
я зовсім безславний лицар,
бо від зрадницької зброї
умираю вдома, в ліжку.

– Мій лицарю, любий пане,
хай впаде за зраду сором,
слави ж маєте доволі:
ви обранець королівни.

– Королівно, ясна панно,
чує серце, що загину, –
хто ж вас буде боронити
від неслави, поговору?

– Мій лицарю, любий пане,
не боюсь я поговору, –
все чиню по власній волі,
бо на те я королівна.

– Королівно, ясна панно,
тяжко буде вам дивитись,
як мене ховати будуть
простим звичаєм, непишно.

– Ой лицарю, любий пане!
Не вражайте мого серця!
Що мені по всіх пишнотах,
якби мала вас ховати?

– Королівно, ясна панно,
заклинаю вас коханням,
майте гідність і в жалобі,
як належить королівні.

– Мій лицарю, любий пане,
нащо сі страшні закляття?
Се ж найгірше в світі лихо –
непрозора, горда туга…

* * *

У сільській убогій церкві
грають Requiem органи,

хор голосить Miserere,
люд зітхає De profundis.

В домовині труп лицарський,
біля нього королівна
стала тихо та поважно,
мов до шлюбу наречена.

Не тремтить серпанок чорний,
що вкрива її обличчя,
і горить спокійним світлом
у руці воскова свічка.

По кутках дівчата плачуть,
а в юрбі йдуть поговори:
"Он ота його кохала…"
"Он ота вінка втеряла…"

"Он ота босоніж бігла
і ловила за стремена…"
"Хто ж ота, що стала поруч
коло гробу?" – "Королівна".

* * *

У палаті королівській
темний смуток і тривога
серед челяді двірської, –
щось король сьогодні гнівний:

очі мечуть стріли гострі,
гучно брязкають остроги,
руки стиснулися міцно
на хресті злотистім шпаги.

На порозі паж маленький
став наляканий, несмілий
і промовив ледве чутно:
"Ясна панна там чекає..."

Твердим голосом відмовив
гнівний владар: "Що ж, хай прийде,
хай почує привселюдно
від отця свого прокляття".

Ще не встиг король скінчити
слів безжалісних, недобрих,
як в юрмі загомоніло:
"Гей, дорогу королівні!"

Поміж лицарів блискучих,
поміж дам препишно вбраних
королівна йде поволі
у буденних чорних шатах,

без серпанку й покривала,
з непокритою косою;
не спуска очей журливих,
не схиля блідого чола.

Затаїло дух лицарство,
пишні дами всі поблідли,
ждуть, мов грому серед бурі,
королівського прокляття.

Але що се? тихо й смутно
забринів старечий голос:
"Ти прийшла, кохана доню?
Сядь, спочинь, моя дитино..."

Ледве вчула королівна
ту лагідну, тиху мову,
затремтіла вся і впала,
мов росиночка, додолу.

Мов росинка, що холодна
та бліда трималась довго,
цілу ніч на верховітті,
поки сонце не пригріло…

У палати королівські
загостили жаль і туга, –
се були найвищі гості,
та прийшли без етикети.

20.06.1901, Кімполунг

КАЛИНА

Козак умирає, дівчинонька плаче:
"Візьми ж мене в сиру землю з собою, козаче!"
– Ой, коли ж ти справді вірная дівчина,
Буде з тебе на могилі хороша калина.
"Ой, що ж тобі, милий, з того за потіха,
Щоб я мала червоніти серед мого лиха?
Ой, що ж тобі, милий, з того за відрада,
Щоб я мала процвітати, як мені досада?
Чи то ж тобі стане миліш домовина,
Як я буду зеленіти – німа деревина?"
– Як упадуть роси на ранні покоси,
То не в мою домовину, а на твої коси,
Як припече сонце веснянії квіти,
Хай не в’ялить моїх костей, тільки твої віти.
Ой, так не затужить і рідная ненька,

Як ти, моя калинонько, моя жалібненька…
Ой, ще ж над миленьким не зросла й травиця,
Як вже стала калиною мила-жалібниця.
Дивуються люди і малії діти,
Що такої пригодоньки не видали в світі:
"Чия то могила в полі при дорозі,
Що над нею калинонька цвіте на морозі,
Що на тій калині листя кучеряві,
А між цвітом білесеньким ягідки криваві".
Шуміла калина листом зелененьким:
"Ой, що ж се я німа стою над моїм миленьким?
Поки ніж не крає, дерево не грає.
А хто вріже глибоченько, тому заспіває.
А хто вріже гілку, заграє в сопілку,
То той собі в серце пустить калинову стрілку".

20.06.[1901]

"МРІЯ ДАЛЕКАЯ…"

Мрія далекая, мрія минулая
стала сю ніч надо мною,
мов якась постать похила, знебулая
над дорогою труною.

Мріє! та ж ми вже навік попрощалися,
гострим ножем розрізнились,
в сні тільки часом на мить зустрічалися,
але і в сні не мирились.

В нас не було ні розмови ворожої,
ні голосної образи,
та не було тії хвильки погожої,
щоб не принесла урази.

Крапля до краплі – гіркою отрутою
вщерть переповнилась чара…
Нащо те згадувать? Тінню забутою
хай промине тая хмара.

Мріє, не стій при мені жалібницею,
мов наряджаєш до гробу,
нащо ти встала з труни упирицею,
вдягнена в чорну жалобу?

За що мені ти журбою великою
очі і серце покрила?
Чи то за те, що гіркою осикою
мертвої я не прибила?

Чи то за те, що пісні найщирішії
я на прощання співала?
Чи то за те, що квітки найчистішії
на домовину поклала?

Чи то за те, що ніколи зневагою
я не тривожила тіні?
Може, за те, що з сумною одвагою
я не лягла в домовині?

Не докоряй мені, мріє загублена,
і не хились надо мною!
Мертва й похована ти, моя люблена,
он уже й хрест над тобою.

Кожна ураза тобі подарована,
мир нехай буде між нами.
Спи ж ти, піснями журби зачарована,
спи під моїми квітками.

Буркут, 10.08.1901

"ОЙ Я ПОСТРЕЛЯНА, ПОРУБАНА СЛОВАМИ…"

Ой я постреляна, порубана словами,
душа моя на рани знемагає,
неначе стрілами і гострими мечами,
мене його рука здалека досягає.
Ой ви, слова, страшна, двусічна зброє,
спиніться, дайте спокій на хвилинку,
уже ж ми в серце ранені обоє,
хоч я не стала з ним до поєдинку.
Не стала я, ой ні, додолу впала,
мої слова не зброя, а ридання,
я вилила усе, що в серці мала,
стлумила тільки се одно благання:
"Добий мене, дай згинути одразу!"
Ох, як сей поклик з серця поривався,
та знала я, що тим завдам уразу,
і змовкла я, і голос мій порвався,
і заніміло серце. Краща доля
була тим лицарям, з сідельця збитим, –
по праву давньому була їм щира воля
гукнути: "Вбий мене!"… і – бути вбитим.

S.-Remo, 17.12.1901

"ТИ ХОТІВ БИ КВІТОК НА ДОРОЗІ МОЇЙ?"

Ти хотів би квіток на дорозі моїй?
Нащо сипати їх попід ноги?
Хай живуть вони в ніжній красі чарівній, –
я сама їх знайду край дороги.

До маленьких, низеньких сама нахилюсь,
до високих очима докину,
обережно та ніжно лицем притулюсь,
стрівши в білім убранні тернину.

Будуть шарпати одіж суворі гілки
і скривавлять колючками руки,
та гілкам не поможуть лагідні квітки,
ні, вони надгородять за муки.

Та й за віщо б ті квіти карали мене,
я ж не буду їх рвати руками,
ні під ноги топтати, мов зілля дрібне,
тільки злегка торкнуся устами.

Не плямив поцілунок мій зроду квіток,
чи то пишні були туберози, чи квітки,
що зродив найпростіший садок,
чи до краю вразливі мімози.

23.02.1902

"ДЕ ТІЇ СТРУНИ, ДЕ ГОЛОС ПОТУЖНИЙ..."

Де тії струни, де голос потужний,
де теє слово крилате,
щоб заспівали про се лихоліття,
щастям і горем багате?

Щоб понесли все приховане в мурах
геть на просторі майдани,
щоб переклали на людськую мову
пісню, що дзвонять кайдани?

Єрусалим мав свого Єремію,
що голосив серед поля;
чом же свого Єремії не має
наша зруйнована воля?

Полум’ям вічним на жах всім нащадкам
Дантове пекло палає;
пекло страшніше горить в нашім краю, –
чом же в нас Данта немає?

Гей, блискавице, громова сестрице,
де ти? Розбий злії чари!
Хай ми хоч раз заговоримо громом
так, як веснянії хмари!

24.05.1902

"НІ, ТИ НЕ ВМРЕШ..."

Ні, ти не вмреш, ти щастя поховаєш
під білим покривом несправджених надій,
кришталі сліз над ним порозсипаєш,
убрані в іскри любих, марних мрій.

І буде спати щастя, мов царівна,
що на скляній горі знайшла труну,
життя ж твоє, мов нитка, довга, рівна,
протягнеться кудись удалину.

І часто ти безсонними ночами
до любої труни шукатимеш стежок
і сльози литимеш старечими очами, –
від них сріблом горітиме сніжок.

Коли ж, утомлена блуканням одиноким,
на сніговій постелі ляжеш ти,
щоб більш не встати, перед сном глибоким
останню мрію вгледиш:

Ось іти
зібрався лицар молодий в дорогу,
на гору ту скляну, де щастя спить,
в душі несе і віру, і тривогу,
пустеля перед ним, як жар, горить.

Він без дороги йде все цілиною,
з усмішкою твої стежки мина,
і бачиш ти, що він вже під горою,
де спить твоя царівна чарівна.

Він на горі єдиним поцілунком
розбив труну і щастя оживив,
отим єдиним, легким подарунком
навік царівну горду покорив,

І взяв її на руки, мов дитину,
і весело у замок свій поніс,
за ними йшла весна, і всю долину
покрив квіток весняних цілий ліс.

Квітки цвітуть, і золотом багряним,
немов огнем, долина пойнялась,
співає щастя над своїм коханим,
і ні одна сльоза не пролилась.

А ти лежиш, і тіло одиноке
смертельний сон і холод обійма,

і мрія та про щастя яснооке
іде в туман, мов загадка німа…

27.06.[1902]

ОСІННІ СПІВИ

ДО LADY L. W.

Ти, як осінь, умреш, розіллєшся слізьми
над квітками, багрянцем і злотом,
передсмертний твій спів пролетить над людьми –
вітер лине отак над болотом,
де й вода вся важка, мов свічадо тьмяне,
вбрана в ряску й слизьке баговиння,
очерет тільки мертвий свій шелест почне,
обізвавшись на те голосіння,
та й замовкне… і вітер замовкне сумний,
об різку осоку розітнеться…
Так нехай хоч тепер спів бринить голосний!
Може, що на той спів відгукнеться.
Може, щастя, що ходить по ясній луці,
геть за річкою, там, на схід сонця,
хоч один квіт червоний, що має в руці,
перемінить в твого оборонця.
І від нього ще раз, хоч на мить на одну,
спалахнуть злото, квіти й багрянець,
і красу небувалу, дивну, чарівну
дасть обличчю остатній рум’янець,
і, мов крик бойовий, обізветься в речах
безнадійне і марне бажання;
і тріумфом остатнім заблисне в очах
розпачливе осіннє кохання.
О, тоді не картайся, що сміло береш,
без вагання, палкими руками

небезпечний той дар. Ти, як осінь, умреш,
розіллєшся над щастям сльозами…

ОСІНЬ

Рветься осінь руками кривавими
до далекого сонечка любого;
кров на шатах препишних шаріється,
оксамит і парчу залива.

Так для сонечка осінь убралася,
мов цариця у свято врочистеє,
все, що є на сім світі найкращого,
все зібрала на пишний убір.

Але дні все коротшають, міняться,
гляне сонечко й знову захмариться…
Журить осінь-сухітниця сонечко,
бо нема в ній весняних надій.

Рветься осінь. Терни невидимії
їй все тіло поранили, змучили,
а вона розпачливо всміхається:
"Сонце, сонечко, глянь, я сміюсь!"

Заховалось за горами сонечко,
з гір повіяло холодом, вогкістю,
сиві хмари на небо насунули,
"Ось я йду!" – обізвалась зима.

Осінь шарпнула шати кривавії,
аж до ніг їй упали, розсипавшись,
непокрита, нічим не захищена,
застогнала: "Іди, бо вже час…"

ОСТАННІ КВІТКИ

Ох, розкрились троянди червоні,
наче рани палкі, восени,
так жалібно тремтять і палають –
прагнуть щастя чи смерті вони?

Не осиплються тихо ті квіти,
не настане життя в них нове,
ні, ударить мороз до схід сонця
і приб’є поривання живе.

І зчорніють червоні троянди,
наче в ранах запечена кров…
Ох, нехай же хоч сонця нап’ються,
поки ще їх мороз не зборов!

ПЛАЧ ЄРЕМІЇ

"Як злото стемніло, –
змінилося срібло пречисте!"

Ще листя сухе так недавно ясніло…
"Як злото стемніло!.."
Мов око сліпе, мріє озеро млисте…
"Змінилося срібло пречисте…"

Щось давнє так смутно в душі забриніло…
"Як злото стемніло!.."
На серце лягло щось страшне, урочисте…
"Змінилося срібло пречисте…"

"ОСІННІЙ ПЛАЧ, ОСІННІЙ СПІВ…"

Осінній плач, осінній спів
посеред літа золотого
непереможно забринів
із серця мого.

Ох, то ж за те, що восени,
сумного, млистого поранку,
я раз невчасно завела
собі веснянку.

30.06.1902

НІОБЕЯ

Діти, діти мої, чи я ж вас навіки втеряла?
За що покарана я? За те, що так гордо впевнялась
на дітей моїх любих, на їх чарівную красу
і на славний мій рід, що я з Прометея походжу?
Що ж, богине страшна, хіба діти мої, що ти вбила,
не найкращі були серед людських і божих дітей?
Вбити їх ти могла, а сплямити красу не здолала,
і, хоч у горе закована, все ж я дочка Прометея –
і милосердя для себе не буду я в тебе благати!
Хоч би й хтіла тепер ти мені милосердя подати,
вже б не змогла, бо скінчилася влада твоя надо мною.
Ось я стою, мармурова, в камінних кайданах,
тільки очі мої ллють потоки палющії сліз.
Сліз моїх зупинити не можеш ти, люта богине,
бо й прометеївська гордість безсила була проти них.

…Діти, діти мої! Мов живими я бачу усіх вас,
тільки постаті ваші в сльозах, мов проміння тремтять…

Ти, найстарша моя, в білих шатах, велична і пишна,
наче постать богині, була ти подібна до мене,
тільки тепера ніхто б не пізнав, що я мати твоя.
Мармур оцей не такою мене одягає тепера,
як була я тоді, коли поруч з тобою стояла.
Люба сестричка твоя, голубка, моя жалібниця,
гірко б заплакала, вгледівши бідну матусю,
впала б до третьої доні моєї у рідні обійми,
тая ж одважна була, і розсудлива, й тихо-завзята,
завжди готова усіх захистити одним своїм серцем,
тим-то до неї горнулись мої всі малятка,
сльози свої їй несли, вона ж дарувала їм усміх.
Любі мої! Ви і в горі, і в радощах все були вкупі,
наче троянди рожеві на кущику спільнім,
а брати коло вас, наче гілля троянди колюче,
всякому рану готові були заподіять,
хто б зневажив сестричок. Мій старший, найперший,
він був мов кедр на верхів'ї гори, негнучкий перед вітром,
Ох, чому і за віщо так марне загинула сила,
що братам додавала одваги і певності в бою?
Тихо схиливсь його брат кипарисом лагідним та смутним,
третій, молодший, мов плющ, його щільно руками обняв,
а наймолодший – мій вогник, багаття моє найдорожче,
як він востаннє спалахнув! вся батьківська кров бізвалась!
Він переможцем здавався в остатню хвилину життя!..

Всі полягли як один, тільки зброя та диски лишились,
он вони між покрасами донь, між ляльками маляток,
марні, зайві, хіба що на теє потрібні,
щоб викликати з очей моїх знову потоки раптові,
якби часом ті сльози спинились в камінних очах.
Ой, не спиняться, ні! будуть литись отак до загину,
а як вихор зненацька або землетрус мене скине,
камінь об камінь розіб'є, на дрібний пісок розпорошить,
то джерела гірські понесуть мене в море з риданням,

потім хвилі морські голоситимуть вік надо мною, –
і не вмре моя туга, мій жаль не загине у світі…

…Ох, якби ж хоч одно, хоч найменше зо мною зосталось,
те дитяточко любе, моє немовляточко рідне!
Може б, устонька гожі так міцно могли притулитись
до грудей кам’яних, що збудили б життя в моїм серці,
і гарячая кров поборола б холодний сей мармур,
і камінні сі руки, простягнені марне у безвість,
знов обняли б теє тільце злотисте і ніжне, мов квітка,
і камінні уста, що поблідли й склепилися в горі,
знов би могли цілувати ті оченьки, іскорки ясні.
Або вже б серце розбилось, і я б, як людина, сконала,
та не стояла б страшною потворою, каменем в тузі.
Мертва ж бо я і тепер, а тільки живі мої сльози…

30.06.1902

"ХТО ДАСТЬ МОЇМ ОЧАМ ПОТОКИ СЛІЗ?"

Хто дасть моїм очам потоки сліз?
Ні, нащо сльози, то ж не сніг нагірний,
а туга щонайглибша має литись
гіркими хвилями. Нагірний сніг ще може
розтати від проміння весняного,
в долину збігти джерелом раптовим,
а на верхів’ї, що біліло снігом,
віночок зацвіте рясних квіток.
А туга… се, як море: перекотить
всі хвилі, з краю в край, по цілім світі,
остатня хвиля пробіжить по сліду
найпершої, а перша дожене
остатню, і таким невпинним колом,
без краю, без мети ітимуть хвилі
моєї туги… краще їх спинити…

Нагірний сніг, се жалощі твої.
Як тільки щастя сонечко пригріє
оті сніги, збіжать вони раптово
і принесуть остатній дар мені,
поринуть в течії моєї туги,
доллють її, повніше стане море,
і голосніше заридають хвилі…
А в серденьку твоєму цвіт весняний,
то білий, то рожевий, то червоний,
віночком зацвіте, і той віночок
заквітчає те щастя молоде,
що поцілунком визволяє серце.

…Чи тільки справді то сніги біліють?
А може, то розжеврілася туга,
як те залізо, що біліє біллю,
змінивши на страшнім вогні три барви?
І що, коли не загартує серця,
а спалить і спотворить пал страшний?
І що, коли замість віночка щастя
покриють серце плями від огню?
Ой, що ж тоді моє все море туги
проти сього несвітського нещастя?
І чим мені залити той вогонь,
щоб не палив того серденька, – слізьми?
Чи, може, крів’ю? Так, вона твоя…
бо я готова сльози й кров віддати,
щонайчистішу кров, з самого серця,
щоб тільки пал вгасити і не дати
йому сплямити серця дорогого.
Ой, де ж воно, оте новеє щастя,
нехай засвітить, хай мені покаже,
чи то сніги, чи туги лютий пал.
Нехай тоді або доллється море,
або вже висохне. Тоді й пустиня

холодна й нерухома буде там,
де грала туга бурею живою,
І не стривожить жаль спокою смерті.

…Ні, мало і сліз тих, і слів, і думок,
і серця стискання, і болю, й ламання
у розпачі рук, і стогнання, і мук…
Одно зостається – мовчання.

1.07.1902

"ГОСТРИМ ПОЛИСКОМ ХВИЛІ СПАЛАХУЮТЬ…"

Гострим полиском хвилі спалахують
після бурі у місячну ніч,
наче військо мечами двусічними
хоче знять вражі голови а пліч.

Зброї полиск і гомін розкотистий –
се неначе повстання гуде,
наче сила народна узброєна
без упину на приступ іде.

Кожний меч – промінь світла небесного
впав згори й знов угору зроста;
кожний гук – відгук сили одвічної,
що руйнує й будує світа.

Людське море, ти, сило народная,
з чого ж ти собі зброю скуєш?
Що повстане на місці порожньому
того світа, що ти розіб’єш ?..

8.11.1902, San-Remo

НА ЗЕММЕРІНГУ

Кучері темні уквітчала хмарка
цвітом з гранати огнистим,
лине туди, де здалека біліє
шпиль своїм чолом пречистим.

Лине і щедро квітки розсипає
геть по всім небі навколо,
хоче зогріти палкими квітками
теє холоднеє чоло.

Квітка торкнула, і сніг загорівся,
мов золотеє багаття,
шпиль усміхнувся новою красою,
наче по слову закляття.

Пташкою хмарка летить до шпилечка.
Ось вони, ось вони в парі!
Як же вони поєдналися щільно
в спільнім великім пожарі!

1902

"ЩЕ НЕ ВДАРИВ МОРОЗ…"

Ще не вдарив мороз, а вже втомлений лист
в’яне, жовкне…
Спів цикади дзвінкий перейшов в тихий свист –
хутко вмовкне…

ДИМ

"Для нас у ріднім краю навіть дим
Солодкий та коханий…" Без упину
Я думала собі оці слова,
Простуючи в країну італьянську.
І мріялись мені далекі села:
Дівчата йдуть, співаючи, з ланів,
Клопочуться хазяйки невсипущі,
Стрічаючи отару та черідку,
Господарі вертаються з роботи,
Не прискоряючи ходи, поважно,
А нишком поглядають на димок,
Що в’ється понад комином низеньким,
І думають: "Оце ж воно й вечеря…"
І мріялись мені росисті луки
Волинські: здалека чорніє ліс
Зубчастим муром, а туман на нього
Безгучним, тихим морем напливає, –
Хто в лісі, хто у полі, стережися!
То котиться пропасниця лукава.
Але ночліжники собі співають,
Простуючи до лісу, на димок, –
Се ж там товариші багаття розпалили,
Там тепло, сухо, грають роєм іскри,
Мов бджоли золоті, вогонь танцює…
"Простуймо на димок!.."

І я дивилась
На ті бездимні села італьянські
(Вогню й малого для "поленти" досить),
На рижові поля, страшні "різайї".
Де невидимкою малярія літає,
Не боячись ні диму, ні вогню, –
І слово "чужина" бриніло в думці
За кожним стуком поїзда прудкого.

…Тунель! І дим влетів мені в вікно
Гіркою хмарою – поганий дим,
Либонь, погане вугля італьянське –
Так не душив і дим в курній хатині
Там, на Поліссі, тож було співали
Дружки весільні, аж дзвеніла хата,
Не хриплим, чистим голосом, дарма
Що голови немов у хмарі мріли;
Той дим гриз очі, але все ж не так,
Бо він був з дерева, а може, й те, що рідний.
…"Sampierdarena". Слава ж тобі, боже!
Се – хутко Генуя, там і спочинок,
Там буде море, і веселе небо,
І давнє місто гордої краси
Одважного і вільного народу…
…"Он наша Генуя", – панок старенький
Показує мені удалину.
Дивлюся – і не бачу – мла закрила.
"Добродію, чи се тут часто з моря
Такий туман встає?" – питаю пана.
"Туман? Се не туман, се тільки дим,
Се завжди так. Воно й не диво – гляньте!"
Я глянула: немов високі щогли
У пристані великій, бовваніли
Крізь сиву млу тонкії комини.
Та скільки! цілий ліс! "Багатство наше
Отут росте!" – сказав панок поважно.
У фабриках не кришталеві стіни,
А з вікон те багатство не світилось,
За вікнами щось темне маячіло…

Мені згадалось теж приморське місто,
Не італьянське, потім друге, третє,
Четверте – все над рідними морями –
І знову місто, те вже над рікою

Великою, гучною від порогів,
Мов рейнська круча, де якісь колеса
І день, і ніч глушать гук водопаду…
А потім села з полем, кучерявим
Від бурячиння… а над тим усім
Скрізь комини високі непомірно,
Мов сосни в горах – тільки що без гілля…

Ми в’їхали у передмістя. Чорні,
Закурені стояли там будинки,
Суворі та непишні. По будинках
До вікон хустя прип’ялось, мов злидні,
Що їх ні в двері, ні в вікно не випреш,
А з вікон визирали, мов привиддя,
Якісь бліді, невільницькі обличчя.
А над усім той дим, той легкий дим,
Що не гризе очей, притьмом не душить,
А тільки небо ясне застилає,
І краде людям сонечко веселе,
П’є кров з лиця, і гасить людський погляд,
І барви всі рівняє сивизною.
Ніхто його не чув, але завжди,
І день, і ніч, і кожную хвилину
Безгучно і таємно, та виразно
Він промовля: "Я тут, я завжди тут".
Той дим проник мені у саме серце,
І стиснулось воно, і заніміло,
І вже не говорило: чужина.

San-Remo, 21.01.1903

"УГОРІ ТАК ЯРО СЯЮТЬ ЗОРІ…"

Угорі так яро сяють зорі,
ні одна не криється за хмари,

наче світлом хочуть напоїти
небо й море, землю й світ надземний,
але небо темне, наче розпач,
у хаосі невиразнім море,
а земля вся тугою чорніє,
таємниця криє світ надземний,
невидимі, але гучні крила
вихра-велета і б’ються, й плещуть,
море плаче, й темрява тремтить…

Море плаче голосом великим,
дужі хвилі ринуть, і ридають,
і здіймаються все вгору, вгору,
вище все, аж поки дальнє світло
тих зірок голов їх доторкнеться,
тільки ледве чиста біль заблисне
на потужних головах, як раптом
наче темна сила їх підкосить,
і поляжуть голови, і люто
море кине подолані хвилі
в чорну ніч… не видно, тільки чутно,
як вони розіб’ються об землю…
А за ними вже нова фаланга гомонить
і світла досягає… Море плаче,
й темрява тремтить…

Нащо те великеє змагання?
Адже завтра зійде сонце ясне
і само освітить гори-хвилі
або навіть і найменшу хвильку,
і найменшу рисочку біленьку
тої піни, що покине буря.
І чи буде море вигравати,
чи розстелиться безкраїм плесом,
повним тиші й любого спокою,

сонце дасть йому своє проміння
і прихилить неба гойним світлом.
Ніч мине, як вже не раз минала, –
тож недарма темрява тремтить.

Нащо те великеє ридання?
Чи то мало в морі хвиль потужних,
чи то сі, що полягли тепера,
вже найкращі з усього братерства?
Адже стільки бачили їх зорі,
адже стільки пестило їх сонце,
адже стільки розкотив їх вітер.
І чому не плакало так море,
коли тихі та лагідні хвилі
марнували силу й вік недовгий,
поливаючи пісок неплідний, –
море тільки усміхалось сонцю,
і велике світло не тремтіло.
А тепер чого так серед ночі
море плаче й темрява тремтить?

І чого так жалує се море?
Чи того, що кращі хвилі будуть,
але сі не вернуться ніколи?
Чи того, що біль ота пречиста
мусить чорній темряві коритись?
Чи того, що й завтра день скінчиться,
що і завтра ніч настане знову,
і подвійно боротьба даремна,
і подвійно розпачлива туга?

Чи не тим так рвуться вгору хвилі,
щоб хоч промінь зоряний вхопити,
що не вірять в перемогу сонця?
Чи не тим вони отак ридають,

що не досить їм розбиту воду
в спадок іншим хвилям полишити,
але шкода й власної краси?

Хоч тремтить ся темрява безмежна,
але хто збагне її тремтіння?
Чи то жах їй лоно протинає
за невічну і недовгу владу?
Чи то тільки заздрощі неситі
на життя, на рух, на силу моря?
Чи то лютість нею б’є запекла
на ту біль, на зорі, на проміння?
Чи то радість хижа, зловорожа,
за свої всі темні перемоги?

Так ідуть оці питання марні,
як оті сумні, невидні хвилі:
блиск непевний дальнього сіяння
упаде і зникне, й розіб’ються
думи-хвилі в темному просторі…
Ніч темніє, і ясніють зорі,
море плаче, й темрява тремтить…

San-Remo, 24.04.1903

БРАНЕЦЬ

(Середньовічний мотив)

На країну Італьянську
сильне військо наступило, –
за французькими полками
з різних сторін кондотьєри.

Всі злетілись, наче галич,
наче теє хиже птаство
на порубаного трупа,
щоб розшарпати до краю.

Де не зможе збройна сила,
там доступить зрада потай
і вужем тонким пролізе
від меча й вогню зручніше.

А чого не може й зрада,
лютий розбрат доконає;
що зосталось від чужинців,
те свої брати сплюндрують.

Горе тим, що йдуть одважно
у нерівний бій на згубу,
гірше тим, що від отрути
на безслав'ї погибають.

А найгірше тим, що марне
світом нудять у полоні,
як отой бездольний лицар
Габріель ді Кастельнеро.

Сам Баяр, найкращий лицар,
взяв його в полон у полі,
і тепер сидить він бранцем
у французькім таборищі.

Не закутий у кайдани
і не замкнений на вежі,
без сторожі пробуває
у Баяровім наметі.

Здався вів на слово честі,
у нерівнім бою впавши,
а Баяр, цнотливий лицар,
вірить лицарському слову:

дав злотисту шаблю бранцю,
і конят, і свого джуру
і просив усе лицарство
мати гостем італьянця.

І "гостює" по неволі
Габріель ді Кастельнеро,
жде, як бога, того часу,
що підуть на розмін бранці.

Сумно дивиться з намету
на околицю препишну:
край веселий Італьянський
і в біді красою сяє.

В темнім листі померанці
світять золотом червоним,
а оливи кучеряві
сріблом криють всі левади,

гори наче линуть в небо
чистим, легким візерунком –
але що то там біліє
по узгір’ю темно-синім?

Чи сніги то залягають?
Чи то хмари притаїлись?
Чи цвітуть каштани в гаю?
Чи потоки грають шумом?

Не сніги то, і не хмари,
і не цвіт, і не потоки –
ох! то куряться димове!
то французи палять села…

Габрієль ді Кастельнеро
стиснув шабельку злотисту;
"Гей, коня!" – гукнув на джуру,
– До послуги, ясний пане!

Як почув слова французькі
бідний лицар італьянський,
шаблю випустив і тихо:
"Ні, не треба" – мовив джурі.

І закрив рукою очі –
темно стало їм і чорно,
наче в’язням безталанним
у "колодязях" венецьких.

Габріель ді Кастельнеро
заздрив тим безщасним бранцям,
що Венеція держала
у своїх страшних темницях.

Бо невільники не мали
ані зброї, ані джури,
ні лицарських обов’язків,
тільки мури та кайдани.

[San-Remo, 1903]

"БУЛО СЕ ЗА ЧАСІВ СВЯТОЇ ГЕРМАНДАДИ…"

Було се за часів святої Германдади:
кати-ченці взяли єретика
і повели його до Торквемади
на інквізицію. І чутка є така:

Спочатку мученик мовчав, і тільки сльози
текли по непорушному лиці,
мовчав на допити, мовчав на всі погрози,
раз застогнав – і мук ще додали ченці.

Раз крикнув. "Є на каяття надія, –
сказав великий серцевідець-кат: –
Залізом і вогнем ми виженемо змія
з його душі – і вигоїться брат!

Завдайте ще йому!" І завдали тортури
несвітської, нема на неї слів,
здавалося, впадуть від жаху мури,
моливсь один з ченців, щоб єретик зомлів.

Він не зомлів. І сталось дивне диво:
всміхнулися поблідлії уста,
погаслі очі спломеніли живо,
і мовив мученик: "Ченці, ради Христа,

Давайте ще вогню! Вогонь моя відрада.
О, дайте ще, благаю вас, кати!"
"Спаліть його зовсім, – дав вирок Торквемада, –
Надії вже нема. Перемогли чорти!"

"Я ЗНАЛА ТЕ…"

Я знала те, що будуть сльози, мука,
багато праці марної, дрібної,

невидної і часто, дуже часто
даремне вжитої. Не тільки надгороди
за все те я не жду, а ледве-ледве
від власного картання захищаюсь
і ледве стримую докори свого серця
за те, що завинила без вини.
Коли часами в сутіні щоденній
яскрава квітка щастя процвіте,
її приймаю не як надгороду, –
як дар, як диво, як нежданий рай,
відкритий на хвилину з ласки неба,
як легендарний з папороті цвіт.
А потім, коли знов наплине сутінь,
я думаю: я знала се, я знала,
мовчи, душе, спини свій стогін, серце,
так мусить бути…

Може, хутко прийде
година та, коли в сльозах побачу,
що я навік зів’яла, помарніла,
і квітка щастя раз назавжди зникла,
як легендарний з папороті цвіт.
Заплачу я кривавими сльозами, –
так, певне, плакали вигнанці з раю, –
але й тоді скажу: я знала се, я знала,
мовчи, душе, спини свій стогін, серце,
так мусить бути…

Хоч би вже не сутінь,
а тьма сувора залягла кругом,
я ще не здамся, буду прислухатись,
чи не заглух в душі мій давній грім,
тривожно думкою загляну в саме серце,
чи в ньому ще спалахують часами
колишні блискавиці, – а як ні,

якщо мене зима пройме до серця,
мою весну таємну переможе,
мої дивниці-квіти поморозить,
то я скажу: ні, я сього не ждала!
Умри, душе, розбийсь, холодне серце,
так жить не варт!

Тифліс, 3.02.1904

ДОЧКА ІЄФАЯ

Пусти мене, мій батеньку, на гори,
Де ряст весняний золотом жаріє,
Де вітер цвіт в мигдалів обсипає, –
Хай він мене дощем рожевим скропить,
Оплаче цвітом молодість мою.

Там, кажуть, з гір усю країну видко, –
Нехай востаннє я побачу більше,
Ніж бачила за все життя коротке,
Хай стану ближче до ясного сонця,
Скажу йому: веселеє, прощай!

Пусти мене, мій батеньку, на гори!
Зберу всіх подруг, всіх моїх коханих,
Я ще ніколи так їх не любила,
Як от тепер востаннє, перед смертю.
Ми не слізьми заплачемо, – піснями
Веселе дівування пом’янем.

Я золотим квіткам віддам всі мрії,
А вітрові свою дівочу волю,
Мов пелюстки, осиплються бажання,
У світ пущу з піснями всі думки.

Хай я сама сирій землі належу, –
Віддай мене тому, кому обрік, –
А те, що я на горах заспіваю,
Належить сонцю, вітрові й весні;
Кров кане в землю, а воно полине…

Пусти мене, мій батеньку, на гори!
Не бійся ти, що з гір я не вернуся,
Що вже несила буде покидати
Хорошого весняного життя.

Ні! з гір прийду мовчазна і покірна,
Схилюсь, мов квітка, на жертовний камінь,
Бо знатиму: хоч би сто літ жила,
Такої пісні вже б не заспівала,
Життя такого більше не зазнала б,
Як в час прощання на горі високій.
Даруй мені, мій батеньку, той час!

Пусти мене, мій батеньку, на гори,
Коли ти хочеш, щоб твоя дитина
Одважно йшла на передчасну страту,
Очей в сльозах до гір не обертала
І з сонцем не прощалася риданням,
Тебе, людей і бога не кляла !

[4.02.1904. Тифліс]

СПОГАД З ЄВПАТОРІЇ

Море стелиться чорним, важким оксамитом,
небо чорне і хмарне тяжіє вгорі,
тільки де-не-де, мов передсмертним останнім привітом,
промовляє зоря до зорі.

Невидимками крадуться чорні ворожії хвилі,
тихо, тихо, мов хитрих злочинців гурти,
і причаїли гомін, і скрили всі гребені білі,
ледве дишуть… підкрались і вдарили зразу в борти,

потрясли корабель наш і з реготом геть відкотились…
Знову тиша і знов темна сила таємно чига…
Від вогнів вартових дві дороги на морі зустрілись:
смуга мертво-зелена й криваво-червона стяга.

Ледве мріє, мов привид, далекеє соннеє місто,
ні вогнів, ані гуків музики до моря не шле.
Тихо так, наче вимерло в світі навколо все чисто,
тільки море зосталось, а в ньому щось чорне і зле.

Чи се ж та "країна світла
і прозорої блакиті",
де колись я забувала,
що десь є негода в світі?

Світло зникло, небо змеркло,
і блакить укрили хмари,
від минулого зостались
невиразні, смутні мари.

Де ж ти, наша люба Stella Maris ясна?
Ти колись нам слала
доріженьку світла, вабила нас красна,
долю віщувала.

Де той білий човник, що по тій дорозі
з нами плив "на чисте"?
Де те все поділось, що тоді нам мрілось, –
ясне, урочисте?

Білий човник, може, десь тут на причалі
тихо спочиває,
Stella Maris, може, завтра без печалі
цілий світ осяє,
тільки те, що мрілось, не питай, де ділось,
не питай… немає…

А тоді: "Нас було тільки двоє,
хвилі скрізь коло нас коливались,
і такі ми самотні обоє
серед того простору здавались.
Я дивилась на тебе, мій брате,
що гадала, не вимовлю зроду,
чим було тоді серце багате,
поховала я в тихую воду".

Я дивлюсь на сю чорну безодню.
Де то спить моя думонька, де?
Де б не спала, навіки пропала,
так, як любе життя молоде!..

27.07.1904

"МОЇ ЛЮБІ, ДО МЕНЕ ХОДІТЬ!"

Мої любі, до мене ходіть! я сама.
Поговоримо думами тихо.
Межи мною і вами нікого нема –
не розлучить ні щастя, ні лихо.
Я спокійна, не бійтесь, слізьми не заллю
ваші образи любі та милі,
ви живі, бо я живо тепер вас люблю,
ви для мене тепер не в могилі.
Знаю добре – вже виросли квіти й трава

на могилах, що стали над вами,
але там тільки смуток і жах спочива,
вас нема там, ви й досі між нами.
Тільки смутно вам жити: зітханням, слізьми
рідну тінь рідні люди вітають,
ви – непрошені гості між тими людьми,
що найбільше з усіх вас кохають.
Ваше ймення в вигнанні, під карою сліз
заборонено спогад про нього,
образ ваш, мов упир, що з могили приліз,
кров зганяє з обличчя рідного.
Як осиковим кіллям отих упирів,
так хотять забуттям вас прибити,
обсіваються маком дрібниць, марних слів,
аби ви не могли доступити.
Як прибитий упир, ваша вражена тінь
блідне, блідне, і смерть її криє,
між живими і вами росте просторінь, –
рідне серце могилу вам риє…

Не дивіться докірливо, любі мої,
я не винна в сьому перед вами,
вам давала я думи і мрії свої
в час, як бавила інших словами.
Не спиняла я сліз, хоч потоком лились,
поки порох не змила могильний
з ваших образів чистих, і знов, як колись,
тривок з вами живий став і сильний.
Кров з лиця, блиск очей я давала для вас
без жалю, не боронячись, вільно,
аж наблизивсь для всіх нас відродження час,
і життя знов поплинуло спільно,
Хоч дрібниці, клопоти і злидні життя
нас надовго, бува, розлучають –
так і перше було – в тім нема забуття, –

рідні рідну таки зустрічають.
Зустрічають зненацька на тих стежечках,
де ми вкупі, бувало, ходили,
в пісні голос озветься і слово в думках,
все живе – і зникають могили.
Жах і смерть, все, що прикре й нечисте, зника,
і ніщо не стоїть межи нами…
От і знову настала хвилина така,
я сама, мої любі, – я з вами!

І немає вже сліз в тій жаданій порі,
коли ми стоїмо на розмові, –
ви ж для мене не мертві, страшні упирі,
ви – створіння живої любові.

14.08.1904

"ЛЮДИ БОЯТЬСЯ ВНОЧІ КЛАДОВИЩА…"

Люди бояться вночі кладовища,
жаских казок і непевних примар,
страшно і вдень їм сумних катафалків,
чорної ризи, і ладану, й мар.

Я не боюся того, тільки смутно
поглядом поїзд сумний проведу;
любії тіні мене проводжають
в час, коли я з кладовища іду…

Спогад живий до живої говорить,
мертва могила над смертю мовчить,
і про страшну таємницю під нею
голос похованих в ній не кричить.

Я не боюся – мовчазна могила
нам не з’ясує, що діється в ній.
Вас я боюся, ви, труни живії
мрій наших спільних, любові, надій.

Вас я боюся – ви, зрадники-друзі.
тільки не ваших ворожих речей,
я не боюся погроз і докорів,
ні, я боюсь ваших любих очей,

голосу вашого милого страшно,
рухів, обличчів, таких чарівних,
все, що в душі вашій діється скрито,
вчую я вмить, прочитаю по них.

Раптом побачу спотворені мрії,
мертві надії, зотлілу любов,
мертва душа гляне в очі марою,
в жилах мені заморозить всю кров.

Мертва душа буде жаско мовчати,
а заговорить могила жива…
Я не боюся вночі кладовища,
але страшні мені й вдень ті слова…

15.08.1904

"СКРІЗЬ, ДЕ НЕ ГЛЯНУ…"

Скрізь, де не гляну, сухі тумани розляглися,
поле і гай у серпанки тонкі повилися,
марево біле покрило і річку, й сагу,
вітер з полудня несе без кінця ту югу.

Світло сліпить, та не грає веселе проміння,
вітер гуде, та задуха гнітить, мов каміння.
Так у розлуці з тобою кохання моє
світить і смутить, буяє й життя не дає.

15.08.[1904], Зелений Гай

НАПИС В РУЇНІ

"Я, цар царів, я, сонця син могутній,
Собі оцю гробницю збудував,
Щоб славили народи незчисленні,
Щоб тямили на всі віки потомні
Імення"… Далі круг і збитий напис.
І вже ніхто з нащадків наймудріших
Царського ймення прочитать не може.
Хто збив той напис — чи сперечник-владар,
Чи просто час потужною рукою, —
То невідомо. Дивним візерунком
Багато слів написано край нього
Про славу безіменного владаря,
Змальовано царя славетні вчинки:
Он цар сидить високо на престолі,
Народи подолані йдуть з дарами
Коштовними й додолу клонять чола,
А він сидить, немов камінний ідол,
Під опахалами з барвистих пер.
Лице його подібне до Тутмеса,
І до Рамзеса, і до всіх тиранів.
Он далі він, схопивши за волосся
Одразу цілий гурт якихсь повстанців,
Кривим мечем над ними замахнув.
Лице його подібне до Тарака,
До Менефта, як і до всіх тиранів.
З лицем тим самим він левів полює,

Левіафанів ловить, б'є пташок,
І їде полем через людські трупи,
І бенкетує по своїх гаремах,
І на війну жене своїх підданих,
І посилає на роботу люд —
На ту страшну єгипетську роботу,
Що має вславити царське імення.

Іде той люд, мов хвилі в океані,
Без ліку, без числа на бойовисько
І стелиться під ноги коням царським,
А хто живим зостався з того люду,
Той гине на єгипетській роботі;
З його могили хоче цар зробити
Для себе пам'ятник — хай гине раб!
І раб копає землю, теше камінь,
Приносить мул з ріки і робить цеглу,
Виводить мури, статуї великі,
Запрігшись, возить самотужки, й ставить,
І щось будує вічне і величне,
Щось незрівнянне і потужно гарне,
Мальоване, мережане, різьблене;
І кожна статуя, колона, малювання,
Мережечка, різьба і навіть цегла
Незримими устами промовляє:
"Мене створив єгипетський народ!"

Умер давно той цар з лицем тирана,
Зоставсь по ньому — круг і збитий напис.
Співці! не марте, вчені! не шукайте,
Хто був той цар і як йому наймення:
З його могили утворила доля
Народу пам'ятник, — хай гине цар!

28/VIII 1904

ІЗРАЇЛЬ В ЄГИПТІ

Хто мене виведе з цього Єгипту,
з краю неволі, з оселі роботи?
Син чоловічий, обранець господній?
Дух, що з’являвся в огні?

Хто б він не був, нехай швидче приходить!
Боже, рятуй: наша віра вмирає!
Марним здається в цій міцній кормизі
волі святий заповіт.

Боже! Ти мусиш обітницю справдить!
Чи ж не навіки здобув твоє слово
той, хто колись у нерівному бою
навіть тебе поборов?

Кров поколіннів волає до тебе:
— Глянь з високости на ці піраміди!
в них кожний камінь — пророчистий свідок
муки народу твого.

Нащо ми сиплемо ції могили?
Нащо ми тешем камінніі труни,
чи ми сховаєм у них фараонів,
чи поховаєм себе?

Наші батьки вже лягли підмурівком
там, де стоять нечестивії храми,
нільськії багна загачено трупом
наших безщасних дідів.

Певне тепера вже діти й онуки
темну могилу для себе мурують…

Браття! будуймо ж її щонайвище,
хай її бачить господь!

Хай нас рятує і власну потугу,
бо як не буде господь рятувати,
встане Ізраїль, борець проти бога
і манівцями піде.

Ніч безпросвітна в пустині заступить,
зійдуться в ній знову дух та Ізраїль,
знов буде бій, тільки бій вже останній
не на життя, а на смерть,

Не за обітницю бій, не за щастя, —
розпачу й помсти страшне бойовисько,
зради й зневір’я страшний поєдинок.
Вихід один з того — смерть!

Та як загине навіки Ізраїль
в дикій пустині, у тьмі безпросвітній, —
згине з ним віра в святі заповіти,
з ним сам Єгова умре.

Тіло Ізраїля буде в могилі,
дух, що з’являвся в огні, спопеліє,
ця ж осоружна царська піраміда
буде ще довго стоять…

28 серпня 1904 р.

"КОЛИ ДИВЛЮСЬ ГЛИБОКО В ЛЮБІ ОЧІ…"

1

Коли дивлюсь глибоко в любі очі,
в душі цвітуть якісь квітки урочі,
в душі квітки і зорі золотії,
а на устах слова, але не тії,
усе не ті, що мріються мені,
коли вночі лежу я у півсні.
Либонь, тих слів немає в жодній мові,
та цілий світ живе у кожнім слові,
і плачу я й сміюсь, тремчу і млію,
та вголос слів тих вимовить не вмію…

2

Якби мені достати струн живих,
якби той хист мені, щоб грать на них,
потужну пісню я б на струнах грала,
нехай би скарби всі вона зібрала,
ті скарби, що лежать в душі на дні,
ті скарби, що й для мене таємні,
та мріється, що так вони коштовні,
як ті слова, що вголос невимовні.

3

Якби я всіми барвами владала,
то я б на барву барву накладала
і малювала б щирим самоцвітом,
отак, як сонечко пречисте літом,
домовили б проречистії руки,
чого домовить не здолали гуки,
І знав би ти, що є в душі моїй…
Ох, барв, і струн, і слів бракує їй…
І те, що в ній цвіте весною таємною,
либонь, умре, загине враз зо мною.

2.09.1904, Тифліс

І ТИ КОЛИСЬ БОРОЛАСЬ, МОВ ІЗРАЇЛЬ

І ти колись боролась, мов Ізраїль,
Україно моя! Сам Бог поставив
супроти тебе силу невблаганну
сліпої долі. Оточив тебе народами,
що, мов леви в пустині,
рикали, прагнучи твоєї крові,
послав на тебе тьму таку, що в ній
брати братів не пізнавали рідних
і в тьмі з'явився хтось непоборимий,
якийсь дух часу, що волав ворожо:
"Смерть Україні!"

— Та знялась високо
Богданова правиця і народи
розбіглися, немов шакали ниці,
брати братів пізнали і з'єднались.
І дух сказав: "Ти переміг, Богдане.
Тепер твоя земля обітована".

І вже Богдан пройшов по тій землі
від краю і до краю. Свято згоди
між ним і духом гучно відбулося
в золотоверхім місті. Але раптом
дух зрадив. Знову тьма, і жах, і розбрат.
І знов настав єгипетський полон,
та не в чужій землі, а в нашій власній.

А далі розлилось Червоне море
і розділилося по половині,
і знов злилось докупи, й затопило

кого? Ой, леле! Новий фараон
пройшов живий поміж Червоне море,
але їздець і кінь пропав навіки.
Співай, радій, ненависна чужинко,
бий в бубон і лети в танок з нестяму:
кінь і їздець в Червонім морі згинув —
тобі зостався спадок на покраси,
бо зносиш ти України клейноди,
святкуючи над нею перемогу.

Такий для нас був вихід із Єгипту,
немов потоп. Заграло та й ущухло
Червоне море. Висохло й осталась
безрадісна пустиня після нього.
І став по ній блукать новий Ізраїль,
по тій своїй землі обітованій,
немов якась отара безпричальна.
З отарою блукали й пастухи,
вночі за тінню йшли, а вдень з вогнем.
Коли ж у їх з'являвся дух величний.
що вогняним стовпом палав у тьмі,
а вдень ішов, мов туча грізно-біла,
вони не вірили своїм очам
і врозтіч розбігались манівцями,
і попадали ворогам в полон.

Чи довго, ще, о Господи, чи довго
ми будемо блукати і шукати
рідного краю на своїй землі?
Який ми гріх вчинили проти духа,
що він зламав свій заповіт великий
той, взятий з бою волі заповіт?
Так доверши ж до краю тую зраду
розбий, розсій нас геть по цілім світі,
тоді, либонь, журба по ріднім краю

навчить нас, де і як його шукать.
Тоді покаже батько свому сину
на срібне марево у далині
і скаже: "Он земля твого народу!
борись і добувайся батьківщини,
бо прийдеться загинуть у вигнанні
чужою-чуженицею, в неславі".
І може дасться заповіт новий
і дух нові напише нам скрижалі.

Але тепер? як маємо шукати
свому народу землю? Хто розбив нам
скрижалі серця, духа заповіт?
Коли скінчиться той полон великий,
що нас зайняв в землі обітованій?
І доки рідний край Єгиптом буде?
Коли загине новий Вавилон?

10.09.1904. Зелений Гай

"О, НЕ КОРИ МЕНЕ, ЛЮБИЙ..."

О, не кори мене, любий, за мрії про славу,
не дорікай за жадобу тернів золотих,
сам ти в мені розбудив ту гадюку лукаву,
голос її засичав... а здавалось, навіки затих!

Чи ж не казав ти мені, що злетіла корона злотиста
з мого чола з того часу, як я до роботи взялась
тихої, смирної. Зникла поезія чиста
з тої хвилини, як спільна нудьга почалась.

Ти се сказав. І спалахнуло соромом чоло
так, наче ганьби тавро ти на ньому поклав.

Погляд блука неспокійний, шукає навколо:
де ж він, той терен злотистий, щоб знов ореол мені дав?

2.11.1904, Тифліс

"ОЙ НЕ ЗНИКЛИ ЗОЛОТІЇ ТЕРНИ..."

Ой не зникли золотії терни,
тільки почорніли,
ой не всохли кривавії квіти,
тільки помарніли.

Зійди, сонце, під моє віконце
та й засвіти ясно,
позолоти мої чорні терни,
нехай буде красно.

Загорися ти, моє серденько,
запалай пожаром.
Коли ношу кривавії квіти,
нехай же недаром!

2.11.1904

EPPUR TI TRADIRO

Тебе я, може, зраджу. В ту годину,
як таємницею весь світ укриє мла,
приникне геній з поглядом огнистим
і з поцілунком до мого чола.

І я тоді бліда й тремтяча встану,
покину ліжко і піду за ним.

Крізь темряву піду за гордим і величним
таємним генієм моїм.

Моїм устам свої слова надасть він,
одкриє всі дива, що знає сам.
Із серця глибини тоді полинуть
к широким, неозорим небесам
нестримані, одважні, вільні співи.

ПІСНІ З КЛАДОВИЩА

Я на старім кладовищі лежала,
тиша могильна круг мене співала,
тиша могильна співала:
"Засни! Щастя – то сни!"

Спати? Ох, спить у колисці дитина,
спить у могилі померла людина,
хто ж непомерлий в могилі лежить,
той хіба спить?..

* * *

На кладовищі ми про щастя говорили,
і падали слова, і душу крили,
мов палим цвітом, щирії слова…

І смутно колихалася трава,
здавалось, мов усі старі могили
ховають те, що ми про щастя говорили.

30.04.1905

ПІСНІ ПРО ВОЛЮ

"ОСЬ ВОНИ ЙДУТЬ..."

Ось вони йдуть. Корогва у них має,
наче вогонь. Наче дим наступає,
сива юрба. Сунуть лави тісні,
чутно – співають "про волю пісні".

"Смело, друзья!" Але пісня ридає,
"Смело, друзья!" Мов на смерть проводжає.
Страшно, який безнадійний той снів,
хто ж би під нього боротися вмів?

Ні, не про волю сей спів! Про неволю
плаче, й голосить, і тужить до болю
голос сумний, не вважа на слова,
плач погребовий слова покрива.

"Смело, друзья!" Се в тюрму чи на страту
хоче додати одваги брат брату?
Плаче беззбройний над братом-борцем
так, наче в землю ховає живцем.

Вроджені в злу розпачливу хвилину,
йшли ми в життя в передсвітню годину,
чули ми спів сей у кожній порі,
він нам казав: не діждеш до зорі!

Що вам до того, ви, вроджені зрання?
Личить співати вам пісню кохання
волі своїй, молодій та буйній,
рано співать панахиди по ній.

Хай процвіта ваша воля, як рута!
Нащо здалась вам та пісня-отрута?

Вже досхочу зажили її ми,
ви ж собі пісню створіте сами.

Пісню нову, щоб сіяла, як промінь,
щоб гомоніла й буяла, як пломінь,
так, щоб червона ясна корогва
з піснею вкупі творила дива!

"ЧОГО МАРСЕЛЬСЬКУ ПІСНЮ ЧУТИ?"

Чого марсельську пісню чути?
Хіба день слави вже настав?
Хіба розірвані всі пути?
Хіба тиран вже з трону впав?

Де зброя, громадо?
Де військо в рядах?
Чиєю ж се крів’ю
политий нам шлях?

Се ж пісня того батальйона,
що збройно в поле виступав,
під прапор свого легіона
незламну силу закликав.

А наша де зброя?
Де військо в рядах?
Чиєю ж се крів’ю
политий нам шлях?

Чи вже розбито каземати
в царській твердині віковій?
Загомоніли раз гармати –
чи се вже йде останній бій?

А де ж наша зброя?
Де військо в рядах?
Чиєю ж се крів’ю
политий нам шлях?

Чи се на нас ідуть чужинці
здобуту волю руйнувать?
Чи за ту волю всі вкраїнці
готові одностайно стать?

Так де ж наша зброя?
Де військо в рядах?
Чиєю ж се крів’ю
политий нам шлях?

Чи серед вражої батави
не мають давні бунчуки?
Перед царем свої булави
хіба не клонять козаки?

Погляньте ж, де зброя?
Де військо в рядах?
Чиєю ж се крів’ю
политий нам шлях?

Ген від Москви аж до Варшави
зачервоніли жупани,
козацтво "здобуває слави",
спис і нагайки скрізь пани.

На кого ж та зброя
і військо в рядах?
Чиєю ж се крів’ю
политий нам шлях?

А в нас тут "Марсельєзу" чути,
немов тепера "Славний день",
немов розірвані всі пути
і вороги розбиті впень.

Де зброя, громадо?
Де військо в рядах?
Чи ж крів’ю не досить
политий нам шлях?

"НАГАЄЧКА, НАГАЄЧКА!"

"Нагаєчка, нагаєчка!" – співають накінець,
присвистують, притупують, ще пустяться в танець.
Чого ж се так утішилась, громадонько моя?
По кім же се гуляла так "нагаєчка твоя"?

Се ж по тобі, громадонько, нагаєчка гуля,
тобі ж вона й взнаки далась "восьмого февраля"!
Навіщо ж їй нагадувать такі веселі дні,
щоб знову розгулялася ще по твоїй спині?

Над власною наругою жартуєш ти сама,
невже ж бо ти, громадонько, зовсім без сорома?
Ще пісня не вродилася, щоб волі заспівать,
а ти мов заходилася знічев’я танцювать.

1.07.1905, Колодяжне

"МРІЄ, НЕ ЗРАДЬ!"

Мріє, не зрадь! Я так довго до тебе тужила,
Стільки безрадісних днів, стільки безсонних ночей.

А тепера я в тебе остатню надію вложила.
О, не згасни ти, світло безсонних очей!

Мріє, не зрадь! Ти ж так довго лила свої чари
в серце жадібне моє, сповнилось серце ущерть,
вже ж тепера мене не одіб'ють від тебе примари,
не зляка ні страждання, ні горе, ні смерть.

Я вже давно інших мрій відреклася для тебе.
Се ж я зрікаюсь не мрій, я вже зрікаюсь життя.
Вдарив час, я душею повстала сама проти себе,
і тепер вже немає мені вороття.

Тільки — життя за життя! Мріє, станься живою!
Слово, коли ти живе, статися тілом пора.
Хто моря переплив і спалив кораблі за собою,
той не вмре, не здобувши нового добра.

Мріє, колись ти літала орлом надо мною, —
дай мені крила свої, хочу їх мати сама,
хочу дихать вогнем, хочу жити твоєю весною,
а як прийдеться згинуть за теє — дарма!

3/VIII 1905

"УПОЄНІ НА БЕНКЕТАХ КРИВАВИХ..."

Упоєні на бенкетах кривавих,
невільники-народи спали довго
у спільній віковій своїй темниці,
і снились їм гніткі та дикі сни.
Ті сни літали, наче хижі птахи,
у темряві крилами гучно били,
лякаючи незрячі сонні душі,

то знов ширяли, мов нічнії сови,
безгучно, тихо звужували круги
і налягали зморою на груди,
безформною марою без обличчя,
що кров пила із невидимих ран.
І кидались невільники-народи,
стогнали глухо, скрикували з болю,
безладно шарпались і побивались,
та один одного кривавили крізь сон,
одурені примарами важкими,
і прокидалися на мить у чорній тьмі,
підводили повіки обважнілі
і голосами, хрипкими від змори,
питали в темряви: чи хутко день?
А темрява відповідала сміхом,
роззявивши беззубу, чорну пащу,
і знову їх давила сном важким.
Але крізь сон пронизувались мрії,
мов промені з далеких тих світів,
що з нами тільки світлом розмовляють
і погляд наш привчають вірить в світло
без плям, без тіней… Мрії передсвітні,
які ви чарівні! Чи є весна,
яка б могла квітками дорівнятись
урочим барвам вашим? Де веселка
така ясна, щоб не здалась блідою
супроти вас? Хто бачив блискавицю,
яскравішу над полиск ваших крил?
Коли бува, щоб заграва червона
своєю кров’ю залила й втопила
препишні, ярі багряниці ваші
і ваш вогонь пожаром пойняла?
І марилось невільникам-народам,
що вже вони прокинулись навесні,
і голосно вони вітали ранок,

і руки простягали, і до неба
зверталися засклеплені їх очі,
аж тут повіяв зимний вітерець,
обвіяв змучені палкі обличчя,
умив холодною росою очі,
розкрились очі, в’язні пробудились
і бачать: побіліла їх темниця,
виразно видко і склепіння, й стіни,
і всю її ширінь, і всю тісноту,
весь бруд, всю цвіль, всю нечисть, і всіх гадів,
і всю страшну трагедію обличчів
невільницьких… А де ж багрянець мрій?
Як довго сон тривав? Чи се весна?
Так де ж її раптові ранні зорі?
З якого краю тута сонце сходить?
Чи, може, се й не день, а біла ніч,
та хвора тьма, та темрява бліда,
що на півночі люди звуть весною?..

7.08.1905

"ОСЬ УНОЧІ ПРОБУДИЛИСЬ ДУМКИ…"

Ось уночі пробудились думки:
"Спиш?" – мені крикнули і залюбки
кров мою пить почали, як вампіри…
П’ють без ваги, без жалю і без міри…
Ось налетіла одна промениста,
як метеор, безпричальна, ветвиста
і пролетіла… її не спинить…
Чую, що погляд мій гостро зорить,
пильно пронизує темряву чорну, –
не подолати її необорну!
Думка пролинула, зсунулась тьма,
ось уже ясної й сліду нема…

Тільки даремно горять мої очі:
тьму освітити немає в них мочі…
Темно… Ох, мучать як думи-вампіри!
Годі, лишіть! всею силою віри
я узброяюсь тепер проти вас,
слушний, бажаний настав тепер час.
Вірю я в правду свого ідеалу,
і коли б я тую віру зламала,
віра б зламалась у власне життя,
в вічність розвитку і в світу буття,
власним очам я б не вірила й слуху,
я б не впевнялась ні тілу, ні духу.
Се ж бо для віри найвищая міра!
Думка питає: "І віра та щира?"

3.12.1905

ГРАФ ФОН ЕЙНЗІДЕЛЬ

Чого в пишнім замку ні в однім вікні
Всю ніч аж до ранку не гаснуть огні?
Чи граф фон Ейнзідель гуляє?
Так чом же ні співів не чуть, ні музик,
А зрідка чувати приглушений крик?
Чи граф фон Ейнзідель вмирає?

Ні, граф фон Ейнзідель і жив, і здоров,
Йому тільки в жилах бентежиться кров,
Думки не дають йому спати.
І вдень він даремно розваги шука,
А потім по ночах марою блука,
Обходить всі зали й кімнати.

Що гляне в вікно, то зустріне пітьму
І марища в вічі заглянуть йому;
Він мусить заплющити очі,
Та з думки не гинуть обличчя бліді
І постаті згорблені, тонкі, худі,
Старечі, дитячі, жіночі…

Ті самі, що бачить він вдень навспражки:
Усе то піддані його й двораки,
Все слуги "від бога надані".
Чого ж вони хочуть? Що винен він їм?
Що він заподіяв підданим своїм?
За що його мучать піддані?

Він з божої волі, не з власної, пан
І катом ніколи не був для селян,
І панщина в нього лагідна,
Малії відбутки і легкі чинші,
Він з світу не звів нічиєї душі, –
За що ж сяя кара негідна?

Чому ж як він ступить на замковий двір,
У кождих очах зустрічає докір,
Мов Каїн, що вбив свого брата?
Як піде на лан, де женці його жнуть,
Здається, женці його мовчки кленуть:
"Бодай тобі наглая страта!

Ми тут, мов у пеклі, за душу твою,
А ти розкошуєш, неначе в раю!
За що тобі тії розкоші?
Така хіба воля небесна була,
Щоб кмет їв свій хліб тільки в поті чола,
А ти їв і дарма й за гроші?.."

Бринять день і ніч ті мовчазні слова,
Болить від них серце, болить голова,
Немає потіхи нізвідки.
Граф пити покинув червоне вино –
Підданською кров’ю відгонить воно –
Не милі напитки й наїдки.

І ворогом стала графиня-жона,
Турбот свого пана не тямить вона, –
Для неї то марні розмови,
Спокійно живе серед панських вигод,
Їй тільки на думці пишнота клейнод,
Забави, турніри та влови.

У неї працюють в покоях дівки,
Все шати гаптують, мережать хустки,
Нанизують перли дрібненькі.
А графові страшно тих гарних речей:
"Жона бере світло дівочих очей,
Щоб з нього робить витребеньки…"

Був син-одиночок, мале пахоля,
Тепер він за пажа в дворі в короля,
Бо так забажалось графині.
Відколи в столицю подавсь його син,
Зостався Ейнзідель, як палець, один
У замку свому, як в пустині.

З кімнати в кімнату, з палат до палат
Як тінь сновигає нещасний магнат.
За ним мов слідкують очима
Суворі портрети з золочених рам,
Аж граф затремтить і зупиниться сам,
Бо холод пройде за плечима,

І руки тремтячі до їх простяга,
І так серед тиші уголос блага:
"Скажіть мені, предки велебні,
Хто дав мені панства непрошений дар?
І як мені скинуть сей прикрий тягар,
Сі пута, для духу ганебні?"

Мальовані очі, мов справді живі,
Йому відмовляють: "Ми всі вартові
Твого предковічного права,
Ми лицарі всі без догани й страху,
Ми в серці ховали не марну пиху,
А цноти, що зрощує слава.

Глянь, всі ми – закуті в залізо борці,
Або посивілі в науках ченці,
Ми світочі свого народу.
За нами спокійно жили орачі,
Бо ми боронили і вдень і вночі
Плоху гречкосійську породу.

Лицарські повинності – гірше ярма,
Ти скинуть їх прагнеш тепер, та дарма!
У кров переходить лицарство!
Поглянь у свічадо, чий погляд зорить
З очей твоїх чорних та гострих в сю мить?
Чи є ж проти спадку лікарство?

Якби ж ти той спадок в собі поборов, –
На тебе повстане вся предківська кров
І буде змагатись запекло.
З твоїх пориваннів не буде пуття:
Хто так на розпутті прожив все життя,
Не піде ні в рай, ані в пекло…"

КАЗКА ПРО ОХА-ЧАРОДІЯ

В тридев’ятім славнім царстві,
де колись був цар Горох,
є тепер на господарстві
мудрий пан, вельможний Ох.

Сам той Ох на корх заввишки,
а на сажень борода,
знає край і вдовж і вширшки,
і кому яка біда.

Чи хто правий, чи неправий,
чи хто прийде сам, чи вдвох, –
всіх приймає пан ласкавий,
тільки треба мовить: "Ох!"

На зеленому горбочку
спершу він людей приймав,
потім сів у холодочку,
звідти голос подавав.

А як з ранку та й до ранку
стали люди обридать,
Ох зробив собі землянку,
Оха більше не видать.

Але хто те місце знає,
де трухлявий пень і мох,
той приходить і волає
або й тихо каже: "Ох!"

Хоч би навіть ненароком
теє "ох!" промовив ти,

знай, що вилізе те боком, –
воріття вже не знайти!

Бо затягне з головою
трясовиця мохова
і з душею, ще живою,
під землею похова.

Під землею ж там – палати,
де вельможний Ох сидить,
гарні, пишнії кімнати,
срібло-злото скрізь ряхтить;

дорогії самоцвіти,
наче зорі, миготять,
скрізь заморські дивні квіти,
по клітках пташки сидять;

золотії грають рибки
в кришталевих скриньочках;
і ведмеді ходять дибки
в рукавичках, жупанках.

Враз тебе там обморочать
блиск і пахощі міцні,
попугаї заторочать
приказки якісь дивні.

І безглузді очі втупить
в тебе рибка, мов чига…
Тут ведмедів гурт обступить,
кожен лапу простяга, –

той бере тебе за руку,
той торкає за плече;
боронь боже ворухнутись! –
кров одразу потече.

Бо крізь білі рукавички
враз проб’ються пазурі
гачкуваті, мов гаплички, –
так і вп’ються, мов щурі.

Тож, коли вже раз попався, –
наче в пастку бідна миш, –
то сиди, мов прикувався,
не рушай, мовчи та диш!

Вийде Ох: "Вітай в гостині!
Чи волієш нам служить?
Чи волієш, може, нині
головою наложить?"

Скажеш: "Я служить не згоден", –
зараз цок тебе в лобок,
якщо ти носить не годен
рукавички й жупанок.

Стань на службу –
подарують рукавички й жупанець,
привітають, пошанують, –
тільки ж там тобі й кінець!

Вічно будеш пробувати
у підземному дворі,
більш тобі вже не видати
ані сонця, ні зорі.

Де торкнешся – всюди брами,
під замком та під ключем…
Десь далеко хтось часами
озивається плачем.

Спів на плач відповідає,
плач на спів, так без кінця…
Кажуть, бранка там ридає,
жде юнака-молодця;

коло неї там Жар-птиця
співом душу потіша,
та сумна міцна темниця,
смутна в дівчини душа.

Якби хтів їй волю дати
хто з хоробрих юнаків,
мусить перше розрубати
сімдесят ще й сім замків…

Вже вам казка обридав?
Що ж! хто має кладенець,
хай замки ті розрубає, –
буде казочці кінець!

[7.III 1906]

ВЕСЕЛИЙ ПАН

Далебі не стане мочі, –
подуріли мужики!
Лізуть в очі поторочі,
пащекують про страйки…

Чи дадуть мені ті хами хоч годину чисту?
Гей, підіте приведіте музику троїсту!

Кажуть, голод в їх почався, –
якщо правда, дуже жаль.
Я б зібрався, розпитався,
але ж нині маю баль…
Що? прийшли оті голодні? – Добре, почекайте!
Гей, цимбали! швидко, шпарко! враз, музики, грайте.

Що там? бунт?.. не бійся, Валю, –
зараз будуть козаки…
Прошу в залю всіх до балю…
Гей, шампана, двораки!
О, вже там дають їм хльосту… що за дикі крики?!
Гей, цимбали! швидше! шпарче! голосніш, музики!!!

[7.03.1906]

ПРАКТИЧНИЙ ПАН

Я не боюсь бунтівників,
у мене з ними згода,
я не покличу козаків,
мені то невигода.

Як прийде збіжжя розбирать
із хуторів голота,
я вийду сам її стрічать
і розчиню ворота.

Беріть, везіть хоч на возах,
я й сам ще навантажу,

я лиш на власних терезах
мішечок кожний зважу.

Що ж, се товар якраз про вас,
шановні "продуценти",
я певен, ви мені в свій час
заплатите проценти.

Сам грошей править не піду,
Я ж не лихвар-жидюга!
Вже я собі таких знайду,
Що зроблять се для друга.

ПАН ПОЛІТИК

Ба, що робить? скінчився вік лицарства,
доводиться не списом, а пером
боротися з Іваном та Петром…
Пишу статтю "Про кризис господарства".

Я знаю сам, що я не Ціцерон,
а все ж таки, коли я добре схочу,
то хоч кого словами обморочу…
Скажу промову в "партії ворон".

Тепер всяк хам показує натуру,
а нам мовчать? Се був би чистий страм!
Та я готов піддержать сім програм!..
Я становлю свою кандидатуру!

ПАН НАРОДОВЕЦЬ

Ось послухайте, Іванцю,
я ж добра вам жичу,

я надумав видавати
часопись мужичу…

Нащо вам здалася тая
мудра політика,
тільки часу марнування –
сварка, біятика.

Хай пани ідуть до Думи
голову сушити,
я вам справи господарські
поможу рішити.

Я навчу вас, як гноїти
землю для пшениці.
Кажете, землі немає?
То пусте, дрібниці!

Розкажу вам, як де в світі
сіно косять люде…
В вас немає сіножаті?
Ет, якось-то буде!

Розкажу вам, як худобу
треба випасати…
Вам не стало пасовиська?
Чи ж на те вважати?

Ну, навчу вас, як належить
пильнувати ліса…
Ви не маєте вже ліса?
Отуди до біса!

То хіба навчу сушити
вікове болото…
Як? Не маєте й болота?
No, to mniejsza o to !

Але ж слухайте, коханку,
я ж добра вам жичу!
Хоч спаліте, а купіте
часопись мужичу.

КАЗОЧКА ПРО КРАЙ ЦАРЯ ГОРОХА

Ви чули казочку про край царя Гороха?
Чи знаєте, чому людей там стало "троха"?
Хтось з люльки іскру здув, а загасить не зміг,
і знявсь пожар такий, аж загорівся сніг.
У ратуші пан війт зліз на високу вежу
і радив притлумить соломою пожежу.
Тут райці всі до стирт, – хто скільки зміг, загріб,
та й жбурнули в вогонь з соломою ввесь хліб.
Горіли городи, зникали цілі села,
країна вся була червона та весела.
А потім стало враз так сумно, як вночі, –
де ділись цехові, лицарство, орачі?
Хоч хто й живий зоставсь, то ледве совав ноги…
Тоді пішли в похід проти людей безроги.

[7.03.1906]

ЛЕГЕНДА

Було колись в одній країні:
сумний поет в сумній хатині
рядами думи шикував;

вони й "рівнялись",
мов піхота, аж тут співця взяла охота –
і він їм крила подавав.

Крилами думоньки тріпочуть,
порядку слухати не хочуть,
розбили всі шеренги вмить!
І врозсип те крилате військо
на життьовеє бойовисько
з тісної хати в світ летить.

Одна полинула високо,
друга поринула глибоко,
а третя вже гніздечко в’є;
та – мов орлиця славу кличе,
а друга чайкою кигиче
або зозулею кує.

Буйна шукає сходу сонця,
лагідна в’ється край віконця.
мов ластівка все припада,
закохана – співа дівчині,
мов соловейко на калині
сльозами-співами рида…

Тим часом люди працьовиті
розкинули майстерні сіті,
сильця поставили, пастки,
по кущиках позасідали,
принадоньки понакладали
та й ну ловить думки-пташки.

Так люди, думок наловивши,
по кліточках розсадовивши,

їх заходились чепурить:
всіх чорнокрилих побілили,
а білих трошки почорнили
і всіх дали позолотить.

А щоб котра не полетіла,
приборкали усім їм крила –
тепер буянню їх кінець ! –
Ніжки докупи пов’язавши,
у кошик гарно повкладавши,
несуть співцеві на ралець.

Співець тоді вже не в хатині
і навіть вже не в домовині,
а в Вічній Славі пробував
(се є така країна гарна,
хоч дехто каже – легендарна),
то ж там поет гостей приймав.

Бо то ж якраз тієї днини
були співцеві роковини –
рождення й смерті заразом.
Віншують гості, подарунки
виймають, розв’язавши клунки:
"Твоїм добром – тобі ж чолом!"

Пташки тоненько щось пищали
та позолотою бряжчали…
Поет звернувся до гостей:
"Громадонько моя поштива,
де ти набрала сього дива?.."
Він не пізнав своїх дітей!

[1906]

"ТИХУ ЗАДУМУ ВЕЧІРНЮЮ..."

Тиху задуму вечірнюю
напрасна буря розвіяла.
Білу чуприну розтріпавши,
сивії брови насупивши,
з чорних очей розсипаючи
то блискавиці палючії,
то градовиння холоднеє,
гналась вона навісна.

Перешуміла. Та досі ще
сльози важкі ронить дерево,
бережно-тихо спускаючи
з віття на віття і в діл...
Сумно по гаю осиковім
тіні блукають похилії,
тіні від хмар дощових.

Місячним світлом переткані,
наче серпанки жалобнії,
між деревами спиняються,
стовбури білі, тоненькії
в тузі німій обіймаючи,
стовбури тихо тремтять.

Страшно дивитись, як сунуться
тії серпанки без постатів,
сліпо непевними рухами,
наче тіла без душі.

Сунуться марища й журяться
тою журбою нелюдською,

що як людину оплутає,
то заморозить всю кров.

Сумно в гаю заспокоєнім,
вогкою ніччю придавленім,
жаско не так перед бурею,
як після бурі з нудьги.

21.06.1906. Зелений Гай

ПРОРОК

(З біблійних мотивів)

Я духові серцем сказав:
"Навіщо ти будиш мене серед ночі?
Навіщо сі тихі уста розв’язав
І речі надав їм пророчі?
Оспалі тут люди, в них в’ялі серця,
Народ сей не вдавсь на борця".

Мій дух промовляє мені:
"Ставай, вартовий, без вагання на чати!
Хоч люди замлілі в рідній стороні
На голос твій будуть мовчати,
Та слава про них загримить до зірок,
Що є з їх народу пророк".

Київ 11.11.1906

ЖІНОЧИЙ ПОРТРЕТ

Ти чесна жінка, ти не продаєш
своєї вроди й пестощів за гроші,

нещирих поцілунків не даєш
за лакомство нещасне, за розкоші.

Ти горда жінка, ти не увійшла
в кубельце, звите дружніми руками,
найтяжчу працю ти собі взяла,
несеш мовчазно довгими роками.

Ти добра жінка, слів терпких нема
у тебе для таких, що "впали низько",
хоч злидні перетерпіла й сама,
хоч і тобі була спокуса близька.

Ти щира жінка. Тим своє чоло
ти хилиш низько, про таких згадавши,
що продаються; знаєш, як було
їм гірко й солодко, в неволю впавши.

Бо продалась і ти. Не за срібло
і не за ласощі, не за дарунки,
але за те пестливеє тепло,
за любі речі та за поцілунки…

Се ж голод серця гнав тебе за тим,
у кого в очах діаманти ясні,
чий сміх тобі здавався золотим,
а кучері були, мов грона рясні.

Не тіло ти, а душу продала,
свій хист і розум віддала в неволю,
у каторгу довічну завдала, –
і гірко й солодко тобі до болю.

27.11.1906

"НЕ ХУТКО ТЕ БУДЕ…"

Не хутко те буде… Чи й буде, чи ні?
Не знаю. Та видиться все те мені,
так ясно – виразно стає перед очі,
як часом в яскравії, місячні ночі
малюються тіні на білій стіні –
виразні та прості, хоча й таємні,
різкі, хоч тремтячі. Враз хмарка налине
і тіні змішає, і сутінь поплине,
мов сивий серпанок… хвилина одна –
і знову показує тіні стіна
різкі, хоч непевні. Невже се тополя
відбилась ота, що стоїть серед поля?
Вона тут подібна до вежі. А се
невже той листочок, що вітер несе?
Зовсім він подібний до хижої птиці…
Отак в моїх мріях ідуть плетениці,
непевнії тіні далеких речей,
і раптом зникають від пильних очей,
і знов виступають. І теє, що буде,
здається мені вже минулим: ті люде,
їх речі й події знайомі мені,
мов чула їх в казці, мов бачила в сні
ще здавна, ще змалку… Так, наче сі тіні
жили десь зо мною в незнаній країні.
І я до їх рвуся у ту далечінь,
де спогад про мене вже буде, мов тінь
від того листка, що зірвався до ранку
і в сутіні зник, мов у сивім серпанку…

2.12.1906

"ОЙ В РАЮ, В РАЮ…"

Ой в раю, в раю, близько Дунаю
виросло зело, всім нам весело.
В нього стебельце – з коп’я деревце,
на ньому гілки – золоті стрілки.
А на вершечку квіточка сяє,
квіточка сяє, рай звеселяє.

Десь узялася лютая змія,
розп’яла крило та понад зело,
ясна квіточка потьмарилася,
райськая земля засмутилася.

Ой надбіг, надбіг білий молодець,
білий молодець, всім переборець,
вирізав сучок та зробив лучок,
вломив гілочку, ясну стрілочку,
устрелив змію попід реберце,
попід реберце в самеє серце.

А де кров кане, там пожар стане
та запалають гори-долини
ясним пожаром без пожарини.

Райськая птиця вся сполошиться,
замахне крилом та понад зелом,
ярая квітка злотом засяє,
нехай же сяє та й не згасає.

"В ХОЛОДНУ НІЧ САМОТНІЙ МАНДРІВЕЦЬ…"

В холодну ніч самотній мандрівець
в глухім бору знайшов старе кострище;
при місяці білів холодний попілець,
чорніло вколо нього пожарище,

стреміло скілька цілих ще дровець,
були сирі ті, що лежали вище,
либонь, отой, хто сей вогонь палив,
не допаливши, кинув і залив.

І мандрівець тремтячими руками
почав багаття згасле ворушить,
знайшов десь іскорку межи трісками,
і втішився, і став її живить.
Затлівся присок дрібними зірками,
та вогник не спалахнув ні на мить,
і мандрівець, прогаявши годину,
подався геть, проклявши пожарину.

А іскра тліла в попелі важкім
і ятрилась, мов незагойна рана,
все не могла ожить в огні яркім
і хворий пал той жеврів аж до рана.
На сході сонця у димку тонкім
вогню блиснула смужечка багряна.
А поки сонце осіяло бір,
вогонь вже лютував, мов дикий звір.

LÉGENDE DES SIÉCLES

Здавен, було, марю: коли б мені сила,
то я б у той храм таємничий вступила,
де світять крізь пітьму науки дива,
де людська не хилиться вділ голова,
а гордо здіймається чоло думливе,
знаття свого певне, і ясне, й щасливе,
де ллється у душу величний спокій,
немов легендарний цілющий напій.
Гадала: замкнуся у тиху кімнату,
на скарби всесвітньої думки багату,

сховаю в книжки всі чуття, мов у труни,
замовкнуть у серці моєму всі струни,
сама тільки думка, холодна, ясна,
жива в мені буде, вона лиш одна.
Мій розум тоді розів’ється так вільно
і буде зорити без гніву, а пильно
на давні віки, на колишні події,
на трупи світів, на померлі надії,
на марища віри, на кості людей,
на зародки звірів, ростин та ідей.
Все злучиться в цілість – природа і люди,
що є, що минуло, що сталось, що буде,
і рідне й чуже поєднається щільно
і житиме в думці моїй нероздільно,
затихнуть навік ворожнеча і болі,
не буде діймати вже й ганьба неволі,
усім моїм мукам настане кінець –
і се буде пильної праці вінець.

* * *

Так марила… аж надійшла під браму –
не храму, ні, а тільки огорожі,
що там стоїть, неначе на сторожі,
і заступа профанам вхід до храму.
Високий був у брамі тій поріг,
його переступить не кожен міг.
Не перейшла і я, – жадібний зір
промкнувся тільки за поріг до двору,
хотів пробігти по всьому простору
і потьмарився – то страшний був двір,
між трупами світів, ідей, народів
вились, як змії, звої хороводів.
Якісь чужі, незнані племена
людей чи звірів виринали дикі
із сутіні віків, страшні, великі,

зникали з ними враз їх імена…
Од їх лишились тільки дивні руни.
І затремтіли мого серця струни.
Колись так, може, й наша рідна мова
зостанеться на загадку вікам

***

німим, холодним, дивним трупом слова

***

Стогнав він під напасницьким бичем,
тиранам груди пробивав мечем,
укупі з бранцями ридав він у полоні,
пророкував у гордім Вавілоні,
горів пожаром, в небо линув з димом,
і ріс, і падав з Карфагеном, з Римом,
і гартувався серед бучних чвар,
від різновірних мучився примар,
на міліон часток він поділився,
і все ж він ні на йоту не змінився.
Коли стрічав гурти рабів німих,
свій голос гучно подавав за них,
і в їх гіркій, давно минулій долі
все бачив образ рідної неволі.

***

Насунула важка червона хмара,
гула в ній громом братобійна чвара,
вона покрила цілую країну
і повернула всю її в руїну.
Замерк мій дух, і серце заніміло,
і слово з уст озватися не сміло,
бо та країна – то була моя…

"ЗА ГОРОЮ БЛИСКАВИЦІ…"

За горою блискавиці,
а в долині нашій темно.
У затоці чорні води
плещуться таємно.

Блискавиця в небі лине,
а в затоці потопає,
в чорний гріб вода понура
ясную ховає.

Аж тоді скориться світлу
темноводная затока,
як звоює небо ціле
буря ясноока,

як пониже блискавиця
води срібними мечами
і на саме дно загляне
бистрими очами.

Аж тоді на світло світлом
відповість оця затока,
як висока блискавиця стане
ще й глибока.

Балаклава, 28.08.1907

НАРОД ПРОРОКОВІ

Ти прокляв нас прокльоном важким
За жорстокість, упертість і зраду.
Сам судив нас, і вирок дав сам,
І ніколи не кликав на раду.

Скорпіоном язик твій був нам,
Ти нас мучив і жалив невпинно,
А тепер ще й стоїш проти нас,
Мов ображений ти безневинно.

Так, тепера здається тобі,
Що вже й світ не видав стільки муки,
Скільки ти від народу прийняв
За свої велемудрі науки.

Ох, який же це з тебе пророк,
Що твоє винозореє око
Тільки власную бачить біду,
Та й тієї не бачить глибоко?

Ти ще скарги заводиш та жаль,
Ти, єдиний безсмертний в сім тлумі!
Адже вічно твій житиме дух
Вкупі з словом в прокльонах та глумі.

Хоч побити ми можем тебе,
Каміняччя навергавши силу,
Але ж тим тільки вищу тобі
Та міцнішу насиплем могилу.

Хоч блиснеш, мов летюча зоря,
Се для твого безсмертя доволі,
Ми ж, неначе Молочная путь,
Мусим довго світити поволі…

А на кожного з нас темна ніч
Наче ворог у схові чигає,
Зимні руки – важке забуття
Із простору віків простягає.

Де є камінь такий на шляху,
Щоб на нього не збили ми ноги?
Чи бував нам проводар коли,
Що не вів манівцем без дороги?

Так, зачерствіли наші серця,
Мов рілля через довгу посуху,
Та за теє не нас ти клени,
Проклинай своє браття по духу.

Чи один же такий, як і ти,
Нам казав: "Так говорить найвищий".
Інший тому брехню завдавав:
"Я від бога", – казав. Хто щиріший?

Адже тільки не хутко діла
Виявляють нещирість у слові,
Як же маєм одразу, без діл,
Пізнавать вашу душу по мові?

О, якби ж ми побачить могли
Власним оком хоч раз того бога,
Що до нього ви кличете нас!
Як стріла була б рівна дорога.

Ох, якби ж він і нам уділив
Світла мудрості з свого проміння,
Ти б не кидав прокльонів на нас,
Ми б не кидали в тебе каміння.

Та чи був би ти радий, щоб ми
Раптом стали, як ти, всевидющі?
Ох, либонь, ти б сконати волів,
Як вигнанець-пророк серед пущі…

[Ялта. 3.12.1907]

ХВИЛЯ

Хвиля йде,
вал гуде — білий, смілий, срібний, дрібний,
нападе
на сухеє баговиння,
на розсипане каміння,
білим пломенем метнеться,
стрепенеться,
скине з себе все, що ясне,
й гасне…

Хвиля смутна,
каламутна,
вже не ясна, вже не біла,
відпливає посумніла,
мов до гробу.
Із плачем до себе горне
баговиння тьмяне, чорне,
мов жалобу.
І зітхає,
і втихає,
рине в море величезне
й щезне…

Чи вона
йде до дна?
Може, буде там покірно,
мов рабиня, тихо, вірно,
колихать малі молюски,
гаптувать прозорі луски,
на коралі класти карби,
вартувати морю скарби,

і слугою
під вагою там вона довіку
стане й не повстане?

Чи полине межи сестри, межи милі,
вільні хвилі,
розтечеться, розпливеться,
знову сили набереться,
потім зрине
і гучна,
і бучна,
переможно валом сплесне
і воскресне?

[Євпаторія, 8.07.1908]

ПОЛЯРНА НІЧ

(Фантазія)

Сиділи ми при згаслому багатті
усі гуртом, – а гурт нас був чималий, –
дивилися, як вогники блакитні
тремтіли і конали, як між вуглям
вилися прудко золоті гадючки
і чезли, а за ними чорний вугіль
сивизною вкривався, наче старів.
Нам хата все тіснішою здавалась,
бо темрява з кутків давно вже вийшла
та й обступила нас, немов облога.
Остатня свічка наша догоріла,
і вже не видно стало ні стола,
ні плям з вина червоного на ньому,
ні чарочок порожніх та побитих,

ніяких решток з бенкету… той бенкет
немов останній був на сьому світі,
так сумно нам було тепер по ньому.
Один з нас обізвався: "Як погасне
се вугля – буде чорно, як у гробі".
"То принеси ще топлива", – хтось мовив.
"Принести? Звідки? Ти хіба не чуєш,
як хуртовина грає? Коли хочеш
позбутися життя, то вийди з хати", –
понуро перший відказав і змовк.
"Та що, посидьмо в темряві, братове, –
озвався наймолодший веселенько, –
припас для їжі є, живитись будем
навпомацки, а там настане день…"
"День? Кажеш, день? Ти звідки знаєш?" –
на його всі сердито загукали,
та не збентежився ні крихти хлопець:
"Відомо всім, що ніч бува по дневі,
А день по ночі!" Ще й зареготався.
"Ото сказав! – промовив злісно дід, –
Раденький, що дурненький! Ще й сміється.
"Відомо всім!" Либонь же, й те відомо,
що смерть, бува, і поночі приходить,
і до схід сонця"… – "Ба! Коли вмирати,
то день чи ніч надворі – все одно, –
для мертвого і сонце в небі чорне, –
перечився хлопчина невгамовний, –
ви б краще те подумали, дідусю:
як довга ніч, то й день же буде довгий,
полярний, вічний день!" – "Ніщо не вічне!" –
пробовкнув дід, – ніхто його не слухав,
бо хлопець розбудив надію нашу,
і всі його питали, мов пророка:
"Коли ж той день? Чи довго ще ся ніч?"
"Недовго, ні!" – "А ти ж по чому знаєш?.."

"Передсвітом буває найтемніше,
а темряви, як ся, ще не бувало!"
І в голосі озвалась перемога
у юнака. Хто мовив: "Правда, правда!",
а хто почав прогадувати вголос,
чи вже давно ся ніч нас обгорнула,
один казав: "Два тижні!", другий: "Місяць!",
ще інший: "Де! давніше!" – "Ні, недавно!" –
змагався ще якийсь. "Одно відомо, –
знов дід проворкотів понурим гласом, –
що всі ми й доби, й тижні погубили
в сій клятій тьмі, шкода їх і шукати!
Про найтемнішу ніч – ніхто не знає,
чи се вона остатня… Може, перша
з тих, що без просвіту". – "Та ну вже, діду,
хоч би мовчали. Справді, ви, мов пугач,
віщуєте лихе"… – Жіночий голос
бринів сльозами, теє промовлявши,
зате дитячий, мов злотиста стрілка,
з уст вирвався, аж темрява схитнулась:
"А я вже бачив день!" – "Коли?!" – "Не знаю".
"Який же він?" – "Хороший! Дуже славний!
Червоний, золотий – який ще, мамо?
Ти знаєш, ти тоді мені казала".
"Ет, – байдуже озвалася матуся, –
то був не день, то сполох був, та й годі".
"А ти ж казала!" – "То я помилилась".
Дитина вже заплакати збиралась,
коли замріли в хаті стіни й лави
і наш юнак покликнув: "Сонце сходить!
Бач, я казав!" Ми кинулись до вікон.
За сніжною пустинею далеко
Займалося півкругом сяйво. "Де ж там! –
сказала жінка, – се ж був знову сполох".

"У сніжні ночі сполохи не сяють, –
промовив дід. – Се просто місяць сходить".

ВЕСНА В ЄГИПТІ

ХАМСІН

Рудий Хамсін в пустині розгулявся,
Жагою палений, мчить у повітрі,
Черкаючи пісок сухими крильми,
І дише густим полум’ям пекучим.
Якесь весілля дике! Мов сопілка –
Співа пісок, зірвавшися зненацька
З важкої нерухомості своєї,
А камінці на бубнах приграють.
Хто ж там у жовтій та сліпучій млі
На честь Хамсінові таночки водить?
Щось віє покривалами тонкими,
Так прудко-прудко крутячись у танці…
Якісь таємні вітряні дівчата,
Веселі діти смутної пустині?
"Чужинко, не дивись! Засиплю очі!"
І заздро загорнув Хамсін полою
Киреї жовтої своїх танечниць.
Ніхто не сміє бачить їх. Араб
Серед пустині падає додолу,
Як на молитві. "Вже ж! Молись! Молись!
Я давній бог, я той могутній Сет,
Що тіло Озірісове нетлінне
Розшматував і кинув у пустиню.
Ох, як тоді Ізіда заридала".
І звеселився спогадом Хамсін,
І вся пустиня мов знялася вгору
І в небо ринула. На жовтім небі
Померкло сонце – око Озіріса –

І стало так, мов цілий світ осліп…
5.04.1910, Гелуан

ДИХАННЯ ПУСТИНІ

Пустиня дише. Рівний подих, вільний,
Гарячий він та чистий, мов святий.
Пісок лежить без руху золотий,
Так, як лишив його Хамсін свавільний.

Феллах працює мовчки, тихий, пильний,
Будує дім, – там житиме пустий,
Летючий рій мандрівців, і густий
Зросте навколо сад. Феллах – всесильний.

Оази робить він серед пустині,
Лиш не для себе… Он уже він пише
Бігунчик по піддашші… Поколише

Гарячий вітер одіж на людині,
Обсушить піт… і далі по рівнині
Пролине… знов і знов… Пустиня дише.

5.04.1910, Гелуан

АФРА

Тихо. Повітря стоїть нерухоме, як води стоячі.
Закам’янів на бананах широкий нерепаний лист.
Ніжні мімози – і ті розгорнули листочки гарячі.
Мліють без мрії…

Ой, звідки се вирвався свист?
Сурмлять у сурми і гатять в різкі тарабани!

Гей, схаменіться! Хто сеї муки хотів?
Їм байдуже! Гучно силу свою англічани
Берегом Ніла несуть, щоб Єгипет почув і тремтів.

Ледве пройшли, як замкнулася тиша за ними,
Наче в таємному храмі велика запона важка.
Пальми поникли покірно гілками сухими, смутними,
Наче на їх налягла невидимого бога рука.
Небо, збіліле від спеки, вже сивіє, мов попеліє,
День до останку згорів і лишилася нічка бліда;
Світла немає, а темрява наче не сміє
В тишу пекучу вступити. Не видно зірок ні сліда;
Так, наче світ спорожнів. Не співа на добраніч пташина.
Тільки безгучно літають великі, чудні кажани,
Гасла неначе розносять, щоб стишилась ціла країна.
Летом своїм оксамитним ще збільшують тишу вони…

6.04.1910, Гелуан

ВІТРЯНА НІЧ

Чорна-чорна та глибока ніч –
(Є такі тут погляди жіночі) –
Вітер мчить шалено із півночі,
Мов тікає від погоні пріч.

Розігрівся щось вітрець мій рідний,
Став палкий, неначе той Хамсін,
Запальний, рвачкий Сахари син, –
Чи давно ж покинув край мій бідний?

Там він по конаючих снігах
Волочив важкі та вогкі шати,

Забирався холодом до хати
І стогнав, мов пугач по лугах.

Чи його коханням запалила
Раптом ця пустиня золота,
Що над нею він огнем літа,
Мов його й не північ породила?

Він влетів до мене у вікно,
Наче приском в темну хату кинув
Тим дзвінким піском… і геть полинув!
Що ж, лети, про мене все одно.

Ти чужий тут став у сій країні,
Не приніс для мене ні луни
Здалека, з моєї сторони, –
Тільки спів кохання для пустині.

9.04.1910, Гелуан

ВІСТЬ З ПІВНОЧІ

Таки недарма прилітав
Північний гість… Дивлюся ранком –
Вже заволочено серпанком
Сіреньким небо. Далі став
Помалу й дощик накрапати,
І вогким холодом до хати
Зайшов притихлий вітерець.
Щось охолонув молодець!..
Чи не сподобалась пустині
Його зальоти? Чи згадав
Далеку милу й заридав
Дрібними слізьми на чужині ?

Шепоче вітер в мокрім листі:
"Се ж я з твоєї сторони
Приніс оці плакучі вісті, –
Якої ще тобі луни ?.."

10.04.1910, Гелуан

ТАЄМНИЙ ДАР

Плакати довго Єгипет не вміє. Умив свої пальми,
Руно зелене та буйне ланів понаднільських скропив
І підновив позолоту блискучу в розлогій пустині,
Та й усміхається знову, – таємнії радощі Сфінкса!
Бачу: єгиптянок очі сміються з-під чорних серпанків,
Жінку Іслам пригнобив, але очі зосталися вільні!..
Співом свій крам вихваляють жінки й чоловіки,
Гордо важенную ношу несучи на головах гарних,
Так, мов на їх спочивають подвійні Єгипту вінці.
Весь у червонім іде водонос, – мов жартуючи, дзвонить
Ясним начинням і швидко жадібному люду
Воду холодну, солодку з важкої баклажки вділяє,
Жартом її приправляє, з усміхом плату бере.
Вбогі феллахові діти пустують безжурно на сонці; –
Жваві маленькі головки! Цікаві очиці зорять…
Мов для забави дитячої просять "бакшиш" у мандрівця.
Дав чи не дав, – засміяться, неначебто їм і дарма.
От, аби був очерету солодкого дрібний уламок; –
Смокчуть і раді-веселі, мов панство-багатство посіли.
"Звідки ся радість?" – гадаю… І мариться щось мені в думці,
Так, наче голос таємний забутую править легенду:
"В давню давнину, як Ніл народився в пустині,
Мати його положила в розкішну зелену колиску,
Батько з високого неба промінням утішним дивився,
Як його син виростав не по днях – по годинах,
В силу вбирався і ніс тую силу до моря…

Отже, при тім народженні зібрались премудрі Гатори,
Сім їх було і несли вони всі для дитини дари.
Перша сказала: "Даю тобі ситую землю в обладу".
Зважила друга: "Три жнива нехай тобі буде на рік".
Третя промовила: "Ра буде вічно ласкавий до тебе".
Руку четверта простерла: "Ось пальмовий щит проти Сета".
П’ята мовчазно папірус, і лотос, і камінь поклала.
Шоста шепнула: "Ніхто не вгадає твоїх таємниць".
Сьома всміхнулась крізь сльози і мовила щиро:
"З заздрощів, вічну неволю судили боги твоїм дітям,
Я ж у незламную радість озброю народную душу, –
Гніт фараонів, кормига чужинців її не здолає".
Так на початку віків обіцяли премудрі Гатори…
Вірю: до скону віків не порушиться слово богинь!

Єгипет, Гелуан. 23 – 30 марця 1910 р.

НА РОКОВИНИ

Вірш присвячено Т. Г. Шевченку.

Не він один її любив,
немов "красу-дівчину",
поети славили в піснях,
віддавна Україну.

Від неї переймали сміх,
і жарти, і таночки,
її байки, немов квітки,
сплітали у віночки.

Той в ній давнину покохав,
той мрію молоденьку.

Він перший полюбив її,
як син кохає неньку.

Хоч би була вона стара,
сумна, змарніла, бідна,
для сина вірного вона
єдина, люба, рідна;

хоч би була вона сліпа,
каліка-недоріка,
мов рана ятриться в ньому,
любов його велика.

Вкраїна бачила не раз,
як тії закоханці
надвечір забували все,
про що співали вранці.

І, взявши дар від неї,
йшли до іншої в гостину;
вони не знали, що то є
любити до загину.

Він перший за свою любов
тяжкі дістав кайдани,
але до скону їй служив
без зради, без омани.

Усе знесла й перемогла
його любові сила.
Того великого вогню
і смерть не погасила.

[8/III 1911]

КОЛИСКОВА

Місяць яснесенький
Промінь тихесенький
Кинув до нас.
Спи ж ти малесенький,
Пізній бо час
Любо ти спатимеш,
Поки не знатимеш,
Що то печаль;
Хутко прийматимеш
Лихо та жаль.
Тяжка годинонько!
Гірка хвилинонько!
Лихо не спить…
Леле, дитинонько!
Жить — сльози лить.
Сором хилитися,
Долі коритися!
Час твій прийде
З долею битися, Сон пропаде…
Місяць яснесенький
Промінь тихесенький
Кинув до нас…
Спи ж ти, малесенький,
Поки є час!

СКРІЗЬ ПЛАЧ, І СТОГІН І РИДАННЯ

Скрізь плач, і стогін, і ридання,
Несмілі поклики, слабі,
На долю марні нарікання І чола, схилені в журбі.

Над давнім лихом України
Жалкуєм-тужим в кожний час,

З плачем ждемо тії години,
Коли спадуть кайдани з нас.

Ті сльози розтроюдять рани,
Загоїтись їм не дадуть,
Заржавіють від сліз кайдани,
Самі ж ніколи не спадуть!

Нащо даремнії скорботи?
Назад нема нам воріття!
Берімось краще до роботи,
Змагаймось за нове життя!

ДОСВІТНІ ОГНІ

Ніч темна людей всіх потомлених скрила
Під чорні, широкії крила.
Погасли вечірні огні;
Усі спочивають у сні.
Всіх владарка ніч покорила.

Хто спить, хто не спить, — покорись темній силі!
Щасливий, хто сни має милі!
Від мене сон милий тіка…
Навколо темнота тяжка,
Навколо все спить, як в могилі.

Привиддя лихі мені душу гнітили,
Повстати ж не мала я сили…
Зненацька проміння ясне
Од сну пробудило мене, —
Досвітні огні засвітили!

Досвітні огні, переможні, урочі,
Прорізали темряву ночі,
Ще сонячні промені сплять, —
Досвітні огні вже горять.
То світять їх люди робочі.

Вставай, хто живий, в кого думка повстала!
Година для праці настала!
Не бійся досвітньої мли, —
Досвітній огонь запали,
Коли ще зоря не заграла.

ТИША МОРСЬКА

В час гарячий полудневий
Виглядаю у віконце:
Ясне небо, ясне море,
Ясні хмарки, ясне сонце.

Певно, се країна світла
Та злотистої блакиті,
Певно, тут не чули зроду,
Що бува негода в світі!

Тиша в морі… ледве-ледве
Колихає море хвилі;
Не колишуться од вітру
На човнах вітрила білі.

З тихим плескотом на берег
Рине хвилечка перлиста;
Править хтось малим човенцем,
В’ється стежечка злотиста.

Править хтось малим човенцем,
Стиха весла підіймає,
І здається, що з весельця
Щире золото спадає.

Як би я тепер хотіла
У мале човенце сісти
І далеко на схід сонця
Золотим шляхом поплисти!

Попливла б я на схід сонця,
А від сходу до заходу,
Тим шляхом, що проложило
Ясне сонце через воду.

Не страшні для мене вітри,
Ні підводнії каміння, —
Я про них би й не згадала
В краю вічного проміння.

У ДИТЯЧІ ЛЮБІ РОКИ

У дитячі любі роки,
Коли так душа бажала
Надзвичайного, дивного,
Я любила вік лицарства.

Тільки дивно, що не принци,
Таємницею укриті,
Не вродливі королівни
Розум мій очарували.

Я дивилась на малюнках
Не на гордих переможців,

Що, сперечника зваливши,
Промовляють люто: "Здайся!"

Погляд мій спускався нижче,
На того, хто, розпростертий,
До землі прибитий списом,
Говорив: "Убий, не здамся!"

Не здававсь мені величним
Той завзятий, пишний лицар,
Що красуню непокірну
Взяв оружною рукою.

Тільки серце чарувала
Бранки смілива відповідь
"Ти мене убити можеш,
Але жити не примусиш!"

Роки любії, дитячі,
Як весняні води, зникли,
Але гомін вод весняних
Не забудеться ніколи.

Він, було, мені лунає
У безсонні довгі ночі
І єднається так дивно
З візерунками гарячки:

Мріє стеля надо мною,
Мов готичнеє склепіння,
А гілки квіток сплелися
На вікні, неначе грати.

Од вікна до мене в хату
Червонясте світло впало, —
Чи то вуличнеє світло,
Чи то полиски пожежі?

Що се так шумить невпинно?
Навісний, безладний гомін!
Чи в крові гарячка грає,
Чи війна лютує в місті?

Чи се лютий біль у мене
Тихий стогін вириває,
Чи то стогне бранець-лицар,
Знемагаючи на рани:

"Хто живий у сьому замку?
Хто тут має серце в грудях?
Другом будь, зійди на вежу,
Подивись на бойовисько!

Подивись на бойовисько,
Хто кого перемагає?
Чи над лавами ще в’ється
Корогва хрещата наша?

Коли ні,— зірву завої!
Хай джерелом кров поллється,
Будь проклята кров ледача,
Не за рідний край пролита!

Ні, я чую наше гасло!
Ось воно все голосніше…
Зав’яжіть тісніше рани,
Шкода кров губити марне!.."

Так дитячі мрії грали
Між примарами гарячки.
А тепер? — гарячка зникла,
Але мрії не зникають.

І не раз мені здається,
Що сиджу я у полоні
І закута у кайдани
Невидимою рукою,

Що в руці у мене зброя
Неполамана зосталась,
Та порушити рукою
Не дають мені кайдани.

Глухо так навколо, тихо,
Не шумить гарячка в жилах,
Не вчувається здалека
Дикий гомін з бойовиська.

Так і хочеться гукнути,
Наче лицар мрій дитячих:
"Хто живий? Зійди на вежу,
Подивися наокбло!

Подивись, чи в полі видко
Нашу чесну короговку?
Коли ні, не хочу жити,
Хай мені відкриють жили,

Хай джерелом кров поллється,
Згину я від згуби крові.
Будь проклята кров ледача,
Не за чесний стяг пролита!.."